

J. VINCENTII
GRAVINÆ
OPUSCULA.

ROMÆ, MDCXCVI.

Recap

Et denuo Neapoli, Ex Typographia
Felicis Mosca MDCCXXIII.

Superiorum Permissu.

46/65/2969

Bayern
Staatsbibliothek
München

INNOCENTIO

DUODECIMO

Pont. Opt. Max.

PAUPERUM PARENTI,
VETERIS DISCIPLINÆ VINDICI,
PUBLI. TRANQUILLITATIS AUCTORI:
PER QUEM

PRETIO ET GRATIÆ
DIGNITATES EXEMTÆ,
HONORUM. SORS ADDICTA
VIRTIUTI,
PRISCA FORI MAJESTAS,
ET
JUDICIORUM SEVERITAS.
INSTAURATA :

J. VINCENTIUS GRAVINA
SUAS HASCE LABORUM
PRIMITIAS
VENERABUNDUS
DICAT CONSECRATQUE.

OPUS

OPUSCULORUM

S E R I E S.

- S**pecimen prisca juris .
De lingua Latina dialogus .
De conversione doctrinarum .
- De contemptu mortis .
- De luctu minuendo .
Delle antiche favole .
-

Οὐκ ἐν τῇ μεγάλῃ τὸ εἶναι , ἀλλ' ἐν
τῇ εἰς τὸ μέγα .

J. VIN.

J. VINC. GRAVINÆ

Jurisconsulti

SPECIMEN

PRISCI JURIS,

A D

GASPAREM

CARPINEUM

CARDINALEM.

Æpe contigit, GASPAR
Cardinalis amplissime,
ut cum jurisconsulti &
eruditi contenderent in-
ter se, ac suam vicissim
doctrinam verbis extol-
lerent, extenuarent alienam; ipse a
neutris gratiam inirem, propterea
quod apud eos, quorum pars a juris-
prudencia eruditionem removerant o-
mnem, pars nunquam eruditioni ju-
risprudentiam adjunxerant, negarem
ea studia esse distrahenda, sed ad sum-
mam eruditionem veteris Juris noti-
tiam, & ad plenam, atque maturam
jurisprudentiam reconditam, & exqui-
sitam eruditionem pertinere confir-
marem. Quam ego sententiam no-

Tom. II.

A

stris

stris quidem temporibus, in quibus
 faex interpretum, sordesque forenses
 non modo innatam Juri civili erudi-
 tionem, sed Jus civile ipsum ab inju-
 stis possessoribus jam diu occupatum
 obruerunt, satis invidiosam, tibi ta-
 men prae caeteris probatum iri con-
 fido; utpote cum ad diuturnum, ac
 ne punctum quidem temporis in vi-
 ta intermissum, civilis & Pontificii
 juris studium, assiduumque veterum
 & novorum interpretum usum, anti-
 quitatis Romanae notitiam, & seve-
 ram, ac solidam, non fucatam, aut
 ambitiosam eruditionem, summa-
 rum laude nominis tui, ac omnium
 fere mortalium utilitate contuleris.

Etenim ne aliquis illorum esses,
 qui quum interpretes populo dati
 sunt, interpretem sibi alium e populo
 quaerere coguntur; usque ab adole-
 scentia sacrorum curam, & privata-
 rum, publicarumque causarum co-
 gnitionem pro deferendis muneribus
 suscepturus, non modo Jus, in quo
 versamur, cognoscendum; sed vete-
 rem omnem Ecclesiae statum percur-
 rendum tibi putasti, & antiquorum
 patrum sapientiam tui muneris so-
 ciam, atque consortem dignitatis ad-
 scivisti; ut e stirpe sua repeteres eam
 consiliorum copiam & maturitatem,
 qua

qua diu gentibus prospexisti, quaque
tuis sententiis eam auctoritatem cō-
ciliaſti; ut non modo hæc ætas æqui
& iniqui diſcrimen a tuo iudicio de-
ducatur; ſed & graviffimi illi antiqui
moris iudices Coruncani & Caſſi, ſi
tecum irent in conſilium, tibi delibe-
rationem ſuam committerent, tibi
jus omne traderent mentis ſuæ, poſt-
que in reſponſis tuis, quam in pro-
pria conſcientia ponerent. Jure igitur
Urbs univerſa de ſummis rebus deli-
beratura veretur ne quid ſine auſpi-
ciis aggrediatur; niſi te antea conſu-
luerit; ita ut rerum arbitrium extra
ordinem quodammodo tibi permiſe-
rit. Quo effectum eſt, ut incremento
gloriæ, quam tibi ani debet, am-
pliſſima illa ornamenta ſuperaveris,
quæ a majorum tuorum ſplendore
proficiſcuntur; & cum ſublimiores
honorum gradus adſcenderis, nullam
adhuc meritis parem inveneris digni-
tatem.

Nos vero contentioniſus illis ex-
citati, quo demonſtrems jurispruden-
tiam a retrorſi eruditione descende-
re, ac ſimul facem aliquam, quan-
tum in nobis eſt, Juris civilis ſtudio-
ſis præferamus, adjecimus nuper ani-
mum ad exponendas origines Juris ci-
vilis. Quod ſi mihi ſucceſſerit ex ſen-

4 J. V. GRAVINAE

teptia, & facile vicero eruditionem, omnem incurrere in jurisprudentiam, ac Jus civile vix ab ullis melius posse praestari, quam ab iis, qui exemplo graviorum, interpretum leges e suis hausere fontibus, iisque studiis usum incorruptae latinitatis, & philosophorum acumen, ac veterum notitiam, temporum adjunxerunt. Quod opus cum plurium annorum sit, & immensi laboris ac industriae; interea loci quo monumentum aliquod obsequii & cultus erga te nostri statuamus, ex rudibus adhuc illis, nec dum digestis commentariis, specimen hoc excerpsumus, in quo breviter exposuimus, quae fusius in primo *De originibus* libro disputabimus. Quod minusculum, quantulumcumque illud sit, pro tua humanitate non gravate accipias rogo.

Quoniam igitur nemo est auctor sui, nec ullam homo sibi tribuere facultatem potest, sed tantum edere, atque versare quod in tributis facultatibus conditum a Deo fuit, a quo proficiscitur quantumcumque praeferrimus; ideo quatenus cujusque facultas excurrit, eatenus cupiditatis, jura porriguntur: siquidem natura nemo alteri jure propriae facultatis exercendae praecellit. At quia dispa-

res

res hominum sunt & finitæ facultates , infinita vero cupiditas singulorum ; ideo concurrentibus cupiditatibus omnium , simul facultates impelluntur ; ita ut vel minores coercantur a majoribus , vel pares mutuo collidantur . Quam animorum conflictationem rapinae , jurgia , & mutuae caedes , & tumultus , & rerum omnium perturbatio consequeretur , nisi cupiditatum impetum ratio comprimeret recto usu libertatis , quae regendis data est , flectendisque motibus animorum , eaque ratione magis exprimitur , quam cupiditate : ratio enim expeditur cujusque naturae potestate , cupiditas rebus externis , vel coercetur , vel impellitur , vel agitur ; ut quo cupiditas latius effunditur , eo libertas , arctius contrahatur : ideo cupiditatem , supra quam fert naturae facultas attollentes , ab ipsa natura , quam maxime conamur augere , desciscimus : quoniam ea complectimur animo , quae rebus potius externis , quam naturae facultatibus gubernantur , & ab alienis occupati , curam nostri externarum causarum potentiae tradimus , iisdemque rebus obnoxii , quas urgemus , dum ad majorem potestatem contendimus , miseriores incurrimus servitutem .

Quo igitur se quisque sibi vindicet, naturae potestati cupiditas est exaequanda, & componenda ratione, quae nihil aliud est quam propriae naturae potestate circumscripta voluntas: quam vel honestatis initium appellamus licet, vel ipsam potius honestatem.

Virtus enim, quae nullis rebus extra se positis ducitur, sed propriae naturae viribus explicatur, summum est libertatis, & honestatis opus: ideo sapiens, qui omne bonum in virtute ponit, summam, quae quidem homini convenit, assequitur libertatem. Quamobrem sapientes, qui potissimum rationem habuerunt expeditam, suo sibi consilio regendos susceperunt eos, qui animum quodammodo in potestate non tenent, quique magis alienarum opum, quam propriae tranquillitatis desiderio rapiuntur, & a cupiditatibus & voluptatibus, quibus indulgent, suo & aliorum detrimento in maxima pericula conjiciuntur. Quoniam igitur usu compertum fuit & ratione provisum, homines, si jus quisque suum propria utilitate, ac facultate metirentur, cupiditatibus distractos perpetuo conflictatum iri, ac omnium salutem in assiduo periculo versari; propterea sapientia,
 five

sive adulta ratio, sua cuique rerum portione tributa, ut intestinum & externum periculum arceret, societatem conflagavit; utque constatam societatem perpetuo tueretur, civile bonum propria & communi utilitate definiuit. Quo vero singulorum & commune bonum perpetuis vinculis contineretur, certis pactionibus constituendis atque firmandis, suam quisque voluntatem contulerunt, ac in medium proprias contulere facultates: ut ex omnium voluntatibus & facultatibus eodem, confluentibus publica voluntas exoriretur & summa potestas: quarum altera dicta lex est, sive communis ratio, vel civilis sapientia, & publica philosophia; altera imperium, sive virtus, & facultas universorum: eaque non sapientibus, sua quibus ratio lex est & imperium, sed iis sunt posita coercendis, ad quorum animos componendos ratio non valet; ut quae perturbatio propria ratione non reprimatur, ratione ac potestate publica, & alia majori perturbatione, nempe mortis & poenarum metu, contineatur. Etenim ad importunos morbos medicinam adhibemus saepe tristiorum, & ubi vulnus fomentis non levatur, ferrum tandem & ignem admoveamus.

Hinc ex placida & inermi armata prodiit & imperiosa sapientia, cujus vi libertas nostra minime praeciditur, quoniam ea potestas existit ex confusis omnium facultatibus, & lex, universorum complexa voluntates, singulorum rationem & potestatem in se ipsa conditas perpetuo conservat: unde qui lege premitur, non aliena vi, sed sua potius imperii portione gubernatur. Quocirca omnium interest tueri leges, utpote vinculum publicae salutis, quae unusquisque intelligit contineri suam. Ubi enim homines mutuo compulsi metu convenerunt in civitatem, portio suae sit quisque reipublicae, cujus commodum privatorum criminibus rescissum, eorundem est poena sarcinendum, ut exemplo alieni supplicii a publica salute, quae singulos tuetur, novorum criminum pericula propulsentur. Ideo conditis legibus, & imperio constituto, rei administrandae ratio quaerenda fuit: unde publica potestas, vel in multitudine constitit, vel ad optimates adscendit, vel consedit in principe, vel tributis communi consensu partibus per singulos ordines permeavit. Quae potestas ad communem utilitatem publica voluntate instituta, si publicae salutis detrimento,

to, & singulorum injuria, vel ad unius, vel ad paucorum utilitatem detorqueatur, eodem revolvitur. Absit enim a tyrannide consensus universorum, sine quo nullum ratum est & justum imperium. Unde quod commodum civium fieri possit, licebit sane rempublicam a praedone repetere, ne cunctorum opes & salus, paucorum aut unius cupiditatibus, vel libidinibus devoveantur. Etenim res est sacrosancta libertas, & divini juris: quippe humanae a Deo implicata naturae; ut eam tentare scelus sit, impiū circumvenire, occupare nefarium. Et contra, publicae utilitatis causa jus est principibus, atque potentioribus legum vim armis, & auctoritate restituere, si justam libertatem effusiori licentia multitudo corruerit.

Suprema vero potestas sive in populo, sive in optimatibus, sive in principe, sive pro sua cujusque portione consistat in omnibus, explicatur per magistratus & judices, adhibitis in consilium jurisconsultis, qui sunt legum voces, & Juris custodes, atque justitiae sacerdotes. Hanc autem universam rationem publicae tranquillitatis, prudentissimi legumlatores, ut populorum natura fere-

A bat

bat, formarunt, atque flexerunt, & ad suos cujusque regionis & temporis mores derivarunt. Hinc quamvis unam omnibus honestatis informationem natura dedisset, vultu tamen ac specie minime apud omnes exprimitur eadem, ac diversae populorum & discrepantes sunt inter se leges; quoniam non iisdem ex fontibus suam omnes ducunt utilitatem: cumque unum sit opus universorum, singulorum tamen urbium regimen pro temporum & morum varietate distinguitur. Sane Judaeis, quem sibi populum Deus olim habuit eximium, lex divinis prompta fuit oraculis, eorumque regimen ipsius divinitatis voce constitutum: unde rectè Josephus Judaeorum rempublicam *Θεοκρατία*, si ve divinum regimen, appellavit.

Aliarum gentium, & Romanorum leges, ad quas descendemus, ex humano profluxere consilio. Omnium autem principem leges dedisse ferunt 1. Cererem, in majorum deorum numerum, quos Cabiros vocabant, ab Ægyptiis relatum; quorum simulacra deorum nemini, nisi sacerdotibus, adeunda, Cambyzes post longam ejus superstitionis derisionem incendit. 2.

Ea

1. Plin. Hist. lib. 7. cap. 56.

2. Herodot. lib. 3.

Ea sacra Eriſtheus Ægyptius Athenas, ubi magna erat rei frumentariae penuria, comportato frumento tranſtulit, 1. eoque beneficio meruit ut regnum ei deferretur, ac in Eleuſi ſacrum Cereri ſolenne inſtitueretur. Sunt qui legum inſtitutionem tribuant Onomacrito, de quo hæc ab Ariſtotele traduntur lib. 2. Politic. παρῶνται ὅ καὶ τίνες καὶ συνάγειν ὡς Οἰνομαχείῃ μὲν γενομένῃ πρῶτα δὲνδρὰ περὶ νομοθεσίαν.

Alii primas leges ducunt a Rhadamantho 2. Lyciae Rege, hoc nomen adepto, quod apud Rhodum ab Iliensibus fuerit inſtitutus: iſque ob inſigne ſtudioſum juſtitiae, quo in vita tenebatur, fingitur apud inferos mortuorum culpas aeſtimare. Perſis Zoroaſtrum leges tradidiſſe complures exiſtimarunt, ac eum eſſe cenſuerunt antiquiſſimum. Cum autem de illius aetate ſummopere contendere-
tur, ac a Xantho Lydio ſexcentum annos 3. a Zoroaſtro ad Xerxem, ab Hermodoro Platonico annorum quinque millia fluxiſſe à Zoroaſtro ad excidium Trojae crederetur; duo ab aliquibus poſiti fuere Zoroaſtri, cum

A 6 te-

1. Diodor. Sicul. lib. 1.

2. Plin. lib. 7. cap. 56.

3. Diog. Laër. prooem.

testimonia scriptorum frequentiora, sint de illo astronomiae peritissimo, quem Persae recentiores Hytaspis Darii Regis patris aequalem faciunt: a quo Hytaspes magorum doctrinam enatam esse, Darius filius in patris monumento inscribendam curavit. Caeterum Appulejus Zoroastrum constituit sub imperio Cambyfis, cuius inter captivos Pythagoras, ut idem Appulejus tradit, doctores habuit Persarum magos, ac praecipue Zoroastrum. Aegyptii ab utroque Mercurio leges acceperunt; ab eo scilicet, de quo 1. Cicero tradit Aegyptios non leges modo, sed & literas accepisse, quem Theut appellabant, quemque posteriores rerum Aegyptiarum scriptores antiquissimum faciunt, 2. & ab eo, quem Moeri Regi successisse Marshamus ex Syncello colligit. Atque ille cum prioris Mercurii artes & inventa coluit & conformavit, librisque quadraginta duobus humana divinaque omnia comprehendit, tum vel priores restituit leges, vel condidit novas. 3. Atque huic vulgò assignatur commentitius ac male factus ille Pimander. Porro ante pastorum col-

1. De nat. Deor. lib. 3.
2. Marsham. sec. 1.
3. Clem. Alex. Strom. lib. 6.

colluviem, quae se in Aegyptum profudit, ius in tribus maioribus regionis illius urbibus reddebatur, Thebis scilicet, Memphi, & Heliopoli, quam a pastorum dominatione liberatam, Amosis, qui Regum Aegyptiorum primus Heliopoli praefuit, legibus munivit, & tribunal constituit ex triginta iudicibus, quorum de nos civitatum singulae dabant, de quibus unus caeteris & auctoritate in consiliis, & gratia apud Regem, & dignitatis insignibus praecellebat: etenim e collo catena suspensam aurea gerebat veritatis imaginem gemmis ornatam; i. cunctisque iudicibus in consilio leges omnes octo descriptae libris proponebantur. Horum leges & instituta Pythagoras transfudit ad Crotoniatas. Hinc e Magna Graecia, ubi divinae ille locavit ac humanae fundamenta sapientiae, facta sunt civilis doctrinae jurisque divortia; legesque ab ejus discipulis ad finitimos populos traductae fuerunt e Pythagorica schola: quorum celeberrimi sunt duo, Carondas (quem plerique Thuriis leges tulisse volunt) & Zaleucus, qui Locorum regimen constituit: ac ambo sanxerunt, ut qui leges proponerent novas, capite plecterentur, nisi

se-

1. Diodor. lib. i. pag. 48.

legibus suis universorum civium utilitati consulerent; ac Zaleuco non mortuo tantum, sed & vivo, atque videnti, cives mactarunt victimas, & oraculi jussu divinos honores habuerunt, sicuti Scythae Zamolxi eorum legislatori, Pythagorae servo, qui dominum in Aegypti peregrinatione sequutus, quos inde arripuit ritus, & instituta transtulit ad suos.

Tarentinis Architas leges condidit, Parmenides, & Zenon Eleatis. His consimiles legislatores prodierunt: Eudoxus, a quo Gnidii, Androdamus Rheginus, a quo Chalcidenses, qui sunt in Thracia. Verum legumlatorum omnium celeberrimi & prudentissimi fuere Phoroneus Inachi filius, Graecorum Regum antiquissimus, a quo exuti feritate, & in urbem coacti, & legibus fuerunt instituti atque educati: Minos, Lycurgus, & cum Dracone Solon.

Minos (Gnossum intelligo, non eum qui Apolloniae regnavit, ut ex Platone Strabo & Valerius Maximus colligunt) nono quoque anno Jovis antrum subire solebat, unde prodians, decreta & leges in eo secessu conditas, Jovis nomine, proponebat; unde Homero ἐννέωρος Διὸς μεγάλης θάλασσης dicitur, & Platoni in Minoë: φοιτῆσαι εἰς τὸ ἄντρον τοῦ

αὐτὸς Διός. Lycurgus in Cretam profectus Minois instituta cognovit, & eorum multa in suas transtulit leges, quas Lacedaemoniis promulgavit; ac ne suum ei numen deesset, eas Apollini assignavit. Quas leges utpote non tam ad urbanitatem, quam ad militum ferociam institutas, Plato & Aristoteles agrestes censuerunt, & asperas. Athenae vero, qua ex urbe omnis fluxit humanitas, & morum atque sermonis elegantia, post ejectos Reges diuturnis jactatae seditionibus, necdum firmis radicibus in populari statu constitutae, ac praeter paucas, quas tulerant Reges, nondum certis legibus illigatae, acceperunt eas a Dracone, qui auctoritate magis, quam legibus suis civibus imperavit. Siquidem jus ab eo conditum propter nimiam severitatem ad feritatem descebat, ac minime congruebat humanae imbecillitati naturae, quam ille voluisse videtur extinguere, cum vel minima crimina maximis exaequaret, quas leges ipsa severitas relaxavit. Cum etenim vel leviter errantibus poenam capitis minarentur; levibus autem erroribus vel sapientissimi sint obnoxii; nemo tuebatur id, quod omnibus erat aequae formidandum: ideo per se concidit, quod neque populi, neque

ul-

ullius magistratus auctoritate fulciebatur.

Quippe malum Draco non tam ex magnitudine facinoris, quam ex vitio peccantium animo aestimabat, ac ex omni vitio quodlibet maleficio oblata facultate putabat erupturum, quae fuit ratio Stoïcorum. Quaerenti autem cuidam cur omnibus delictis capitale supplicium statuisset? respondit, se delictorum vel minimum morte dignum judicare; ad maxima vero nullam poenam invenire morte majorem: Τὰ μὲν μικρὰ ἀδικήματα θανάτῳ ἄξια νομίζω. τοῖς δὲ μεγάλαις ἔχειν μείζονα ζημίαν.

Hinc & otium poenae obstrinxit, exemplo forsan Ægyptiorum, a quibus Solonem hanc transtulisse legem in suas Herodotus tradit: nempe ut singuli suum vivendi genus apud magistratus profiterentur; cum legem Pollux *De otiosis* Draconi tribuat, qui ante Solonem leges tulit, ac a Solone otii tertio damnatum infamia puniri scribat. Certe Solon Areopago negotium dedit, ut viderent quod quisque vivendi genus instituisset, & in eos, quos otiosos offendissent, animadverterent. Theophrastus verò τὸν τῆς ἀργίας νόμον, *legem de otiosis*, Pistrato assignat. Caeterum propter
ea-

earum severitatem Draconis leges natae dicebantur a sanguine.

Quas tandem novis conditis legibus abrogavit Solon, postquam ab Atheniensibus Archon non forte, sed sponte fuit constitutus. Isque cum Remp. 1. accepisset intestino morbo laborantem, & adhuc veterum seditionum reliquiis periclitantem, relictis magistratibus penes divites, in quibus antea constiterant, censum civium egit, ordines descripsit, & pro tributa sibi a populo potestate, magistratus, conciones, judicia, curias, numero, tempore, munereque distinxit, juraque cum privata, tum publica, suis legibus definivit, & senatum Areopagiticum, gravissimum illud & pervetustum, constituit ex iis, qui annum magistratum gesserant, atque novem Archontibus, qui antea summi judices erant, nihil reliquit praeter examen reorum. 2. Senatum praeterea decretis ante comitia populi faciendis constituit e quatuor tribuum centenis, ut plebem ob remissum aes alienum ferocientem comprimeret. Utque Aristotelis testimonio concludam, Solonem, ait ille, senatum, & magistratum electionem pristinam, mi-

1. Plutarch. in Solone.

2. Suid. verb. Ἀρχων.

minime sustulisse ; sed omnibus judi-
candi potestate tributa, populi tenuis-
se voluntatem. Itaque mistum regi-
men instituit, quod deinde conversum
est ad popularem statum. Solon autem
suas a Draconis legibus non re solum,
sed vocabulo quoque discrevit : appel-
latae namque sunt Draconis leges
δρακον, sive sanctiones, r. vel, ut ab
aliis exponitur, instituta : Solonis ve-
rò *νόμοι*, sive leges. Eandem rempu-
blicam postea Pisistratidarum tyrannide
dissolutam, iis expulsis, & no-
vis additis legibus, composuit Cli-
sthenes, & secundum hunc leges aliae
conditae sunt, Aristophane, Diocle,
aliisque rogantibus ; aliae a Deme-
trio Phaleraeo cum rerum potiretur
Athenis. Primis autem legum Atti-
carum auctoribus adjicit Suidas, Æs-
chylum, & Thaletem.

Ex Atheniensium autem legibus
magnam partem manavit Jus Roma-
norum, in quo versamur ; quamvis
non tralatitio, sed suo proprio ac pe-
culiari jure urbs fuerit usa sub Regibus,
a quibus de sacris, & de publico pri-
vatoque jure latae sunt leges : nempe
a Romulo, Numa, & Servio Tullio.
quorum primus naturae jus extulit, ac
educationis liberorum, matrimonii,
& pa-

r. Ælian. Var. hist. lib. 8. cap. 10.

& parentum jura stabilivit : alter jus gentium expressit, ac de homicidiis, de bonae fidei contractibus, de sepultura, leges aliquot promulgavit, praeter ritus & caerimonias, & sacrorum religionem, quae fere omnis ab ejus institutione profluxit : postremus majorem operam ad Jus civile contulit, & de contractibus, ac delictis quinquaginta rogavit leges 1. item & de foenore, de nexis, & de aere alieno. Quae omnia in unum volumen contulit Sext. Papirius, unde jus Papirianum, de quo librum conscripsisse Gravium Flaccum, auctor est Paullus jurisconsultus 2. Quod jus exactis Regibus exolevit. Immo lege Terentia fuisse abrogatum, Hothomanus 3. ex Pomponio scribit. Josephus vero Scaliger putat leges regias minime fuisse sublatas, sed conjectas in tres priores XII. Tabularum, quam conjecturam auctoritate tuetur Livii 4. *Foedera* (inquit) *& leges (erant aerae XII. Tab. & quaedam regiae leges) conquirit, quae comparerent jusserunt.* Hinc Caroli Sigonii judicium probo, qui L. Bruto trib. Celerum ferente, censet eas tantum

1. Dionys. Halic. lib. 4.

2. Leg. 144. De verb. signif.

3. Observ. lib. 1. cap. 1.

4. Lib. 6.

tum sublatae, quae ad regiam dominationem stabiliendam pertinebant.

Et Marcellus 1. lib. 28. Digest. tradit, ex lege regia descendere, ut non ante humetur mulier praegnans, quam partus excindatur. Verum crescente in dies numero civium, exundante negotiorum copia, & vi atque injuria pro natura multitudinis aestuante, prudentiores nova morborum semina, novis opprimenda consiliis censuerunt. Cumque solis moribus, & repentinis, ut ita dicam, legibus populus regeretur; fixo & perpetuo jure componendam, ac in posterum firmandam rempublicam existimarunt. Cum igitur C. Terentius Arsa trib. plebis, ut consulum in plebem immoderatam potestatem imminueret, legem promulgarit de quinque viris, qui leges consulari imperio perscriberent creandis, eaque deliberatio variis contentionibus per decennium extracta fuerit; & post impetratam duplicandorum tribunorum plebis potestatem intermissa; revixit tandem Romilio, Veturioque Coss. in plebem Romanam, quae militiam detrectabat, impotentius dominantibus. Hinc anno ab U. C. CCC. Spurio Tarpejo & A. Terminio Coss. res ad senatum delata est,

1. Leg. 2. ff. Mort. infer.

est, & ex sententia P. Romilii factum senatus-consultum (quod deinde fuit plebiscito confirmatum) ut tribus triremibus, pro maiestate Imperii Romani magnifice instructis, legati per Italiam & universam Graeciam petiti leges mitterentur: creatique sunt Sp. Postumius, Sext. Sulpicius, A. Manlius: qui utiliores civitatum singularum, ac Atheniensium potissimum, leges descripserunt 1. nonnullas a Lacedemoniis fuisse sumtas, Athenaeus 2. & Ammianus Marcellinus 3. & Tribonianus 4. tradiderunt. Igitur leges in urbem delatas Decemviri, ad quos iussu populi earum componendarum potestas, & consulum, atque magistratum auctoritas omnis redacta erat, in decem Tabulis digesserunt, partim integras, quales acceperant, partim emendatas, & ad urbis mores populiue consuetudinem conformatas, adhibito in consilium Hermodoro Ephesio, in Italia tum temporis exulante, qui Romanis eius legationis auctor fuit, quemque plurimum ei negotio contribuisse, ac aliquas etiam leges Romanorum condidisse,

1. Cic. lib. 2. De legib.

2. Lib. 6. in fin.

3. Lib. 16.

4. Instit. De jur. natur. gent. & civ. §. ult.

disse, accepimus a Strabone. Quo per-
tinet omen illud Heraclyti, qui ad
Hermodorum scribens, speciem sibi
ait oblatam in somnis orbis universi
venerabundi, & ad illius leges, Pet-
sarum more compositis ad osculum
labiis, procumbentis. Ὅναρ ἐδόκειν, τοῖς
σοῖς νόμοις τὰ παρὰ πάσις τῆς διακείμενης δια-
δήματα προτιέναι, καὶ κατὰ τὸ ἐδῶκε τῶν
Περσῶν ἐκλείοντας τὸ σῶμα, προσκυνῶν αὐτῆς.

His autem tabulis publice propo-
sitis, facta unicuique obijciendi &
corrighendi potestate, posteaque omni-
um consensu probatis, ut corpus inte-
grum Romani Juris abfolveretur, duas
Decemviri adjecerunt, factoque se-
natu consulto, captis auspiciis, ac-
citis Pontificibus & auguribus, comi-
tiis centuriatis leges universi scive-
runt. Quod Jus ad omnium notitiam
& utilitatem aeneis incisum tabulis
fuit, & in foro, jussu populi, colloca-
tum. Mos hic incidendarum legum
descendit a Corybantibus, qui colu-
manis insculpere leges docuerunt, ut
refert Theopompus. Solon 1. in li-
gneis incidit tabulis, quas ἀξονας καὶ
κύρβας appellarunt: cum ante tabula-
rum usum ediscerent populi leges, &
frequenti cantu eas memoriae 2. man-
da-

1. Vide Petrar. ad leg. Attic. in princip.

2. Arist. problem.

darent. Quamvis autem Pomponius XII. Tab. ebores (quae lectio est Florentini codicis) sive , ut fortasse legendum est , roboreas fuisse scripserit ; tamen id de iis accipiendum est tabulis , quae populo emendandae , non de iis , quae in perpetuum observandae propositae fuerunt ; nisi vel Triboniani audaciae hujus loci vitium assignemus , vel Pomponium adversus omnium veterum auctoritatem loquutum esse faciamus . Id autem Jus cum propter miram verborum proprietatem , atque brevitatem sane concinnam , tum propter summam aequitatem , atque prudentiam , rerumque pondus & majestatem , universam continere sapientiam , ac omnium philosophorum doctrinam gravitate superare putabatur . 1. Hujus Juris fragmenta complures antiquitatis , & juris civilis studiosissimi diligenter vestigarunt , ac e variis scriptoribus eruta , in antiquum ordinem , prout conjectura ferret , tribuerunt . omnium autem diligentissimam his colligendis , disponendis , ac interpretandis operam navavit Jacobus Gothofredus , cujus ordinem atque judicium nobis dum in his verlabimur , merito proposuimus .

Pri-

1. Cic. De orat.

Prima Tabula rationem instituendi iudicii tradebat, cujus primum caput: *Si quis in jus vocat, atque eat*, veluti solenne carmen, vel pueris in ore fuisse scribit Cicero 1. ac in jus vocatum confestim sequi jubebat. Haec ampla definitio pluribus exceptionibus a praetore circumscripta fuit. Ex multis quas huic capiti attexit Cajus, duae 2. supersunt; altera, Ne quis de domo sua: altera, Ne impubes 3. puella alieno juri subiecta in jus vocetur. Cum quis autem in jus vocatus sequi nollet, tum actor eos qui aderant testes vocabat: quod *antefstari* dicebatur, sive *ante testari*; vel *ex am*, quod *circum* prisce significat, eos testari qui circum sunt, praehensa auricula, adjectoque hoc verbo: *Memento*: & si fugeret reus, vel obniteretur; tum actor injecta manu eum in jus obtorto collo rapiebat, eaque *manus injectio* dicebatur. Qui mos omnis ex Atheniensium jure descendit. Exemplum enim exstat apud Aristophanem in *Vespis* de antestatione, & de manus injectione, in comoedia palliata Apollodori, a Terentio conversa, quae inscribitur *Phormio*.

DE.

1. Lib. 2. De Legibus. Cujac. lib. 7. cap. 16.
2. Leg. 18. ff. In jus vocand.
3. Leg. 22. ff. In jus vocand.

DE. In jus eamus. PH. In jus? huc,
si quid lubet.

DE. Adsequere, ac retine, dum ego
huc servos evoco.

CH. Etenim solus nequeo: accurre huc.

PH. Una injuria est.

Tecum. CH. Lege agit. PH. Altera est
Tecum Chreme.

DE. Rape hunc.

Et apud Lucianum in *Smagorisc.*

Εννι μισθὸς τοῦ δμασίου. Μὴ ἀγγε μὲ.

Veni scelesti in jus. Ne me strangules.

Secunda Tabula, cujus primum
caput intercidit, & de judiciis erat,
ac, ut ex 2. cap. conjicere licet, age-
batur de judicio constituendo, & dan-
dis vadibus, qui fidei-jussores erant
rei judicio fisci; & subvadibus, qui
actoris fidei-jussores erant: ac de com-
mittenda poena, si judicium desere-
retur, quae Atheniensium lege mul-
cta erat decem drachmarum, quam
legem laudat Ulpianus ad Demosthe-
nis Midianam: quae poena legitimis
excusationibus evitabatur; unde aliud
caput de justis vadimonii deferendi
caussis conceptum est: cujus verba
retulit Ulpianus, ubi propter judicis
1. aut reorum morbum fonticum judi-
cii dies diffinditur, si ve proditur, differ-
tur: item & propter publica vota.

Tom. II.

B

Quam-

1. Leg. 2. §. 3. ff. Si quis caution.

Quamvis enim Cajus 1. vota tantum commemoret de salute principis, de quo nulla in XII. Tabulis esse mentio potuit; tamen credendum est caput XII. Tab. de votis pro reipublicae salute suscipiendis in principem, ut sua tempora ferebant, a Cajo esse conversum.

Publica etiam utilitas excusabat eum qui aberat reipublicae causa. Huic attexit Gothofredus tractationem de furtis. Ac incendiarium, furem, si se telo defenderet, XII. Tab. occidi voluerunt impune: nocturnum autem post imploratam popularium fidem, quod *quiritare* dicebatur, quoquo modo interfici permiserunt, quod etiam fuit e Solonis lege deductum: *ἐὰν τις νύκτωρ ὀτιῶν κλέπτειν, τὸν ἐξαναίη καὶ ἀποκτείναι. Si quis de nocte furetur, licere eum occidere.* Ac sicuti Solonis lege balinaeorum fures gravius puniebantur, & si decem drachmas excederent capite plectebantur; ita & turpius notabantur apud Romanos. Catullus:

O furum optime balneariorum.

Ad eandem tabulam pertinet titulus ff. *Arborum furtive caesarum*, quam actionem ex legibus XII. Tab. descendere Paullus scribit l. 1. eod.

Ter-

1. Leg. 233. ff. Verb. signif.

Tertia Tab. erat de rebus creditis, & ex causa depositi actionem dabat in duplum, usuras ad unciam coërcebat: nam ex sententia Catonis, *foenerari est hominem occidere*. Quae lex e Romanis tantum profluxit moribus, minime vero ex Arbeniensibus, ex quibus nullus erat usurarum modus, nisi quem contrahentium lex posuisset. Peregrinos perpetuata civibus actione a jure usucapionis arcebat: ei qui vel debitum confessus, vel in judicio damnatus esset, triginta dies ad pecuniam contrahendam, & judicatum faciendum praestituebat: eumque permittebat auctori vel vinciendum, vel in privatum carcerem conjiciendum, ex quo nexorum nomen ortum est, vel pluribus creditoribus addictum tertius nundinis, sive vigesimo septimo die, pro cujusque portione secandum, vel trans Tyberim venundandum.

Quarta Tabula progrediebatur ad jus patrum, quod apud Romanos prae caeteris gentibus erat imperiosum. Siquidem lege regia Romulo adscripta, deinde in XII. Tab. conjuncta, patri jus erat in filio vitae & necis, atque adeo venundandi, ita ut semel atque iterum venundatus, in patris potestatem recideret, nec ante

reditatem addiceret 1: atque hinc *suorum* nomen est ortum in iure civili. Post suos haeredes familiam sive agnatos vocabat, post agnatos gentiles, quorum deinde jus exolevit. Romani enim gentem & familiam retinebant. Ex gente plures familiae, ut ex Cornelia Lentuli & Scipiones: ex familia plures domus, ut ex familia Ciceronis domus duae, Quinti, & Marci: singuli autem communi gentis & familiae appellatione conjuncti praenomine distinguebantur. Cum successionibus Decemviri tutelae quoque jura, & curam furiosorum conjunxerant: contra quam constituerat Solon, qui noluit pueros fraudibus eorum permittere, qui agnationis jure ad pupillorum haereditatem vocabantur; ne lucri cupiditas agnatorum animos ad necem 2. pupilli converteret; cum Atheniensibus, aequae atque Romanis tutela jus esset & potestas in capite libero: unde Aeschines *ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου* eos vocat *καὶ τὸν αὐτοῦ* *ἀνδρὸς*, *puerorum dominos*. Praeterea libertorum bona, si sine liberis obissent, patronis eorumque liberis, item & tutelam, detulerunt, & obligationes haereditarias inter haeredes proportion-

1. Leg. 7. ff. Bonis damnatorum.

2. Petit. ad ll. Attic. lib. 7. De tutel.

portionibus haereditariis ipso jure divisas esse jusserunt, capite *De erecto cito*, erectum est 1. indivisum, coercitum: quod a coercendo dictum voluit Festus. Huic affinis est Graeca vox *ἀκέραιον*: *citum* autem Donatus exponit divisum, ac deducit a *ciendo*: ex quo capite prudentum interpretatio collegit legatarios haereditariis creditoribus minime teneri, cum lex XII. Tab. solos haeredes huic oneri obstrinxerit 2.

Sexta rationem dominii transferendi tradebat. Dominium enim jure civili gonnisi certis adhibitis solennitatibus & formulis in alium transibat. Et quoniam Mancipii sive dominii jure non censebantur, nisi vel quae ad manum essent, vel Italica praedia (provincialia enim, utpote obnoxia tributis, & publico devincta jure, propria civium Rom. non erant) res Mancipi Decemviri voluerunt in alterius dominium pervenire, vel Mancipatione, sive venditione quadam imaginaria, libripende adhibito, & quinque testibus, civibus Romanis puberibus, vel in jure cessione apud magistratum P. R. Praetorem, aut Praesidem provinciae, dicente illo

B 4

cui

1. Salmas. in Solin. pag. 1261. & seq.

2. Leg. ult. C. Haereditar. actio.

cui ceditur: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo*, quibus verbis eum sibi vindicabat: ac Praetore interrogante illum, qui cedit: *an contra vindicet?* quo tacente, aut negante res addicebatur; vel usucapione per legem XII. Tab. inducta, ut *usus auctoritas fundi biennium, caeterarum rerum annuus usus esset*. Unde qui bona fide emerat, biennio rei immobilis, anno mobilis dominium jure civili nanciscebatur; ut etiam si vir muliere ingenua integrum usus esset annum matrimonii causa, eam sine nuptiarum solennibus, usu tantum, ut & res alias mobiles, faceret suam, nisi a viro trinoctium abfuisset: quo spatio usurpabatur, siue interrompebatur legitimus usus ¹. Caeterum *usucapio* idem est, ac *usus auctoritas*, nempe jus legitimi domini usu quaesitum. Nam ante Justinianum, nuda traditione dominium rerum, mancipi minime transferebatur, nec ejusdem domini communio ulla esse poterat cum hoste, siue cum peregrino, quem veteres *hostem* vocabant: unde per hanc Tabulam adversus hostem, & de re furtiva, aeterna erat auctoritas: siue nec usucapi ab ullo
res

1. Gell. lib. 3. cap. 2. Gujac. ad leg. 2. ff. Usucap. & usurp. siue ad lib. 34. Pauli ad edict.

res fortiva, nec usufruere quicquam peregrinus poterat, hujus enim juris cives Romanos tantum leges participarunt. Et quoniam res emtori tradita sine his juris civilis solennitatibus venditoris & emtoris erat in solidum; ideo venditor quiritarium, emtor bonitarius dominus appellabatur, quod discrimen domini fuit a Justiniano sublatum 1.

Per mancipationem autem res mancipi tantum abalienabantur: in jure vero cessione res etiam nec mancipi 2. sive possessiones praediorum vectigalium & tributariorum, quorum proprietas sive mancipium penes populum Romanum erat; ideo a privatis per mancipationem transferri non poterant; sed tantum per cessionem in jure: quarum rerum usufructus & possessio transferebantur eodem statu, quo erant apud priorem dominum. Mancipatio vero a nexu hoc differt, quod quaelibet mancipatio nexu constat: quod autem nexu fit, non continuo dicitur mancipatio. Multa enim nexu expediuntur, nec tamen mancipari dicuntur, nempe pignorum obligatio, testamenti factio 3. &

B 5. quic-

1. C. De nudo jur. Quirit. tollend.

2. Revard. Ad ll. xli. Tab. hoc tit.

3. Revard. ibid. tit. De nunciatio.

quicquid geritur per aes & libram, quod omne nexus nomine comprehenditur. Igitur quicquid expressum in mancipatione fuisset, & nexu Decemviri a venditore praestari voluerunt.

Jurisconsulti vero ex legis mente praeter ea, quae venditor expressisset, si quae praedii vitia reticisset, pro eorum aequitate praestanda censuerunt. Agebatur & hac Tabula de vindiciis, quae lites erant de possessione, ut sacramenta de proprietate. Vindiciae vocabatur fundi gleba e praedio ad Praetorem delata. Initio enim litigatores conferta sive correpta manu ex jure simul cum Praetore ad praedium, de quo erat controversia, proficiscebantur in rem praesentem; sed cum in dies Praetor majoribus occupationibus distringeretur, nec posset his, ut antea, vacare; tantum litigatores ex jure in praedium contendebant, indeque glebam evulsam quasi fundi simulacrum in jus Praetori ferebant, ut ejus esset fundi possessio, cui glebam Praetor addiceret. At ne his supervacaneis actibus judicia impedirentur, excogitata fuit a jurisconsultis imago quaedam priscae profectionis, & verborum

r. Cic. in Topic. Revard. Ad II. xi. Tab. cap. 16.

rum solennitas, ut verbis deinceps redderetur quicquid facto antea praestabatur: cujus haec erat formula: *Fundus qui est in agro, qui Sabinus vocatur, ego eum ex jure meum esse a jor inde ego te ex jure manu consertum voco.* Citatus vero reus respondebat: *Unde tu me ex jure manu consertum vocas, inde ego te revoco.* Tum Praetor: *Utrisque superstitibus praesentibus istam viam dico: inite viam.* Hic aderat qui diceret: *Redite viam.* In qua formula Cicero pro Muraena mirifice cavillatur. Tignum praeterea, ejus nomine venit omnis materia ad fabricandum idonea, junctum concapi (ut Gothofredus restituit) sive vindicari & solvi, haec Tabula minime permittebat, aedificiorum & vinearum conservandorum gratia; sed adversus eum qui alienum junxerat, actionem dabat in duplum. Viris ad repudium uxorum causam addendam praecipiebat. Nec tamen jure repudii Romani sunt usi nisi sexcentesimo decimum anno post urbem conditam, ut Tertullianus libro *De Monogamia* scribit, primumque divorcium a Sp. Carvilio factum fuisse Dionysius tradit. 1.

Jus repudii erat etiam apud Athe-

B 6 nien-

5. Lib. 2. Vid. Cujac. 1. observ. 39.

nienſes. Hoc tamen intererat, quod apud Romanos, quantum ex auctoribus conſpicere licet, in ſolo viro poſitum erat nuptias diſſolvere, idque addita cauſa. Apud Athenienſes vero utriuſque erat arbitrium. 1.

In ſeptima Tabula delictorum poenae deſcribebantur: eaque illatum damnum vel paſtu pecoris, vel a quadrupede feritate commota reſiciebat: aut enim aeſtimationem damni praſtandam, aut quadrupedem noxae dandam imperabat, ut de cane, qui momorderat Solon conſtituerat: ſanxit enim ut quatuor cubitorum catena vindictus noxae daretur. Praeterea fruge ſurtim paſta vel ſecta, facinoris auctorem Decemviri ſuſpenſum, Cereſi necandum juſſerunt. Impuberem Praetoris arbitrata verberandum, noxam duplione luendam. Frumentum in aedibus, vel ad aedes poſitum, ſi alicujus opera conflagraſſet; eum qui ſciens prudens commiſiſſet verberatum igni necandum: ſi caſu id eſſet factum, noxa in ſarciendam: ſi non eſſet idoneus, levius caſtigandum 2. Oris autem percuſſionem viginti quinque affibus mulctandam. Unde ſceleſtiſſimus quidam ſervum pecunia

one-

1. Petit. lib. 2. tit. 3. Ad leg. Atticas.

2. Leg. 9. ff. In c. end. t. in naufragi.

oneratum ducens, ut quisque fieret ob-
vius os percutiebat, praesentique pe-
cunia se iudicio liberabat. Ideo ne-
levitate poenae lex contemneretur,
multa haec exolevit, & graviosi
cessit: injuriis enim aestimandis po-
stea recuperatores a Praetore daban-
tur. Sequitur frugum incantatio. Cum
enim veteres illi, omnium bonarum
artium & disciplinarum rudes, puta-
rent fruges carminibus magicis vel
averti posse, vel traduci (ut enim Ti-
bullus ait,

*Carmen vicina fruges traducit ab
ageris.)*

ideo Decemviri pro sua puerili ac ri-
dícula superstitione sanxerunt, ut qui
fruges *incantasset*, sive carminibus ma-
gicis crescere prohibuerit, aut sege-
rem alienam pellexerit, Cereri sacer-
eset.

Famam quoque alienam legibus
regere Decemviri voluerunt. Nihil
enim iniquius putarunt quam civium
nomen permittere scurris, nebuloni-
bus, ac poetastris, quibus optimi cu-
jusque virtus est invisa: ideo fuisse se-
cari, sive ad necem caedi. voluerunt
eam qui pipulo, id est convicio, *in-
cantasset*, sive obstrepisset, carmenve
condidisset, quod infamiam saxis fla-

gi-

1. Leg. 7. §. 3. ff. Ad leg. Aquil.

giturve alteri 1. Nam praeclare Tullius in libris *De republica* apud Divum Augustinum 2. *Judicis & magistratum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poetarum ingentis, habere debemus; nec probum audire, nisi ea lege ut respondere liceat, & judicio defendere*. Quae ratione apud Athenienses cum auctores veteris comoediae summa conviciorum libertate, nullo boni malive discrimine, omnes inceserent, ac ne principibus quidem parcerent civitatis; lata lex primo est, ne magistratibus fieret in comoedia convicium: deinde vetitum ne quisquam nominatim joci & conviciis perfringeretur. Eadem Tabula coerceretur fraus tutoris adversus pupillum duplionis multa, itemque patroni adversus clientem, quod de Romuli legibus sumtum fuit: iis enim jubebantur patres suscipere plebejorum patrocinium. Constituit enim inter utrosque officiorum vicissitudinem & mutuam gratiam: ut patricii plebejos de urbanis rebus admonerent, in judicio atque extra judicium praesentes absentesque defenderent: contra plebeji patriciorum clientes essent, ac patronos ad

col-

1. Jacob. Goth. hic.

2. Lib. 2. De civit. Del cap. 9.

collocandas filias inopes, & aes alienum dissolvendum, vel ad eos ex hostibus redimendos proprio aere adjuvarent, honores & magistratus adeptos observarent, ac deducerent & reducerent: patroni vero qui clientem accusassent, aut contra illum suffragium testimoniumve tulissent, proditionis erant rei, & tanquam praevaricantes, sacri erant Cereri, sive Cereri devovebantur; ut qui eos occidisset pie fecisse, ac infero Iovi hostiam mactasse putaretur. Quem enim Romani occidi volebant impune, hunc postquam alicui Deo devovissent, sacrum dicebant.

Testis, qui alicui negotio interfuisset, ac postea testimonium edere detrectasset, per hanc Tabulam intestabilis efficiebatur: & parricida, qui liberum hominem occidisset, malumve venenum propinasset, habebatur. Quique parentem necasset, insitus culco, capite obvoluto in profluentem dejecti jubebatur, exemplo supplicii, quo Tarquinius Rex affecit M. Tullium Duumvirum, qui librum de arcanis civilium sacrorum sibi ab Rege creditum, Petronio Sabino describendum tradiderat. Ibidem simiam, gallum gallinaceum, & vi-

r. Valer. Maxim.

peram includebant.

Octava Tabula² jus praediatricum proponebat, ambitum parietis, sive iter quod circummeundo teritur, sextertio, nempe duobus & semisse, viae latitudinem octo pedibus in porrectum, sexdecim in anfractum, sive ubi flexum est, definiebat¹. Per viam immunitam jumentum agi permittebat². Aquae pluviae arcendae, item & glandis, cujus nomine fructus veniunt omnes, in vicini fundum delapsae, colligendae, atque arboris in proximum fundum ramis excurrentis pedes decem a terra altius coërcendae potestatem dabat. Finibus quoque regundis modum constituerebat, exemplo legum Atticarum, quarum rationem diserte descriptam prodidit Caeus³. & elicitur ex Cod. Theodos. 4. ubi ex legibus XII. Tabul. prohibetur usucapio quinque pedum confinibus fundis interjectorum. Est aliqua inter duos illos locos lectionis discrepantia, de qua seorsum alias disseremus. De collegiis etiam sancitum eadem Tabula erat, permisumque sodalibus, ut quam vellent sibi

1. Leg. 3. ff. Servit. rust. praed.

2. Cic. pro Caecin.

3. Leg. ult. ff. Fin. regund.

4. Leg. Quinque pedes. tit. Fin. regundi.

fibi legem ferrent , dum ne publicis legibus adversaretur 1. , quod e Solone translatum esse Cajus notavit.

Nona Tabula , quae de jure publico erat , ex Solonis etiam praescripto , privilegia sive leges in privatum irrogari , & de privato rogari vetabatur . Porro privilegii nomen alio trahitur a jurisconsultis quam in x i i . Tabul. accipitur : quippe porrigitur ad leges eas , quibus aut juris civilis aeperitas nova aequitate demulcetur , aut de certis personarum generibus aliquid novi lege constituitur . Praeterea de capite civis Romani nisi comitiis centuriatis per hanc Tabulam ferri minime licebat : ideo Quaestores parri-
cidii constituebantur a populo , qui capitalibus rebus praecessent 2. Quorum in judicando fides pretio erat addicta , & in quorum judiciis non ratio , sed pecunia versabatur , his capitale supplicium erat hac Tab. denunciatum 3. Praeterea nexis ex quacumque causa alteri , deinde solutis ; item *forti* , sive qui semper in fide populi Romani steterat ; & *sanath* . sive qui defecerat , deinde redierat in fidem , ejusdem juris communio conce-

1. Leg. ult. ff. Colleg.

2. Leg. 2. §. 16. & 23. ff. Orig. jur.

3. Leg. 5. C. Theodof. ad leg. Jul. repet.

cedebatur. Quod & Athenis olim jus-
viguiffe Plutarchus auctor est in The-
seo. *Πᾶσα τοῖς πολίταις τὰ ἴσα εἶναι.*

In decimam Tabulam sacrum
jus conjectum fuerat. Et primum
omnium juramentorum religio con-
stituebatur, in qua omnia Romana
instituta nitebantur. Deinde subnece-
bantur jura sepulcrorum, omnia fere
de Solonis petita legibus: veluti mo-
dus in sumtibus, quos Solon triduo
decem hominum labore definierat. 1.
Idemque vetuerat quemquam in urbe
humari: unde & Romanis extra ur-
bem locus sepulturae dabatur, quod
jus Theodosius 2. Constantinopoli
servari voluit. Sumtuum quoque vi-
tandorum gratia murratae potionis ad-
spersionem, & fervorum uncturam,
atque circumrotationem, & longas
coronas, sive quae sepulcris advolve-
bantur (jam diu a fervorum funeri-
bus Solonis lege depulsas) & injectio-
nem auri decima haec Tabula sustu-
lit; nec plus tribus vestibibus quadratis,
quas ricinias vocabant, humari cum
mortuo permittebat. Quod ductum
fuerat e Solonis legibus: *Μὴ τιθέναι
πλέον ἑμπατρίων ξιῶν.*

Muliebres etiam ejulationes, &
mi-

1. Late Petit. Ad leg. Att. pag. 496.

2. Leg. 6. C. Theodos. De sepulcr. violat.

miserabiles questus, lacerationemque genarum, & ploratus effusos, quos *lessum* vocabant, exemplo legum Atticarum, abesse Decemviri voluerunt a funere. Spatium autem inter rogam bustumque & aedes alienas tantum, LX. pedes probaverunt. Ut ne forum, sive vestibulum sepulcri, & bustum, usucapione occuparetur, aeternam horum auctoritatem esse iusserunt. 1.

Per adjectionem XI. Tab. patribus cum plebe connubiis fuit interdictum: quodque postremum iussisset populus antiquioribus praelatum legibus. Ex Tab. XII. prohibita fuit rei litigiosae consecratio: & dupli multa ferebatur in malae fidei possessorem, tribus a Praetore rei definiendae arbitris datis 2. Servus qui sciente domino furtum fecerat, damnumve dederat, noxalis fiebat 3. Atque haec fere sunt germana XII. Tab. capita, quae ex corruptis atque semesis verbis collegit Gothofredus, qui ea hoc descripsit ordine. Praeter haec adducuntur ab auctoribus alia, non germana illa quidem, sed vel commentitia, vel conjectura conficta, & ad veteres earum sententias a prae-

1. Cic. De leg.

2. Festus in verb. Vindic.

3. Leg. 2. §. fin. ff. Nox. act.

scis scriptoribus proditas accommodata : de quibus in latioribus *Originum* libris, si vita suppetet, fuse disputabimus.

Propositis autem XII. Tab. jus quidem patebat omnibus; at usus illius, & ratio qua quisque suum persequeretur, a populo ignorabatur. Quamobrem inventi sunt qui leges redderent actuosas, & tractandi juris instrumenta, ex arcana disciplina deprompta, civibus ministrarent: Unde constituti sunt a prudentibus certi quidam juris exercendi ritus, quorum solenniores, legis actiones vocarunt: certisque verborum conceptionibus, quas formulas appellabant, cujuscunque contractus vim & actus omnes exceperunt. Romani enim a primo rudes, quicquid agerent certis signis; atque verbis mentem circumscribebant; quasi nihil satis expressum foret & constitutum, nisi certis signis & verbis esset adstrictum & obligatum. Qua religione usque eo tenebantur, ut nihil justum ratumque haberent, nisi quod suis esset ritibus expeditum. Unde 1. in sponsalibus ferreum anulum dabant: in contrahendis nuptiis aquam & ignem adhibebant, sine quibus non fuisse matrimonium

a. Hothom. Observ. lib. 10. cap. 6.

nium colligitur ex Scaevola 1. Putabant enim veteres, ut Varro 2. tradit oriri ex aqua & igne vitam, iidemque foveri. Unde quem omni prorsus civili vita privabant, ei, tanquam e vivis sublato, aqua & igni interdicebant.

Uxori domum deductae, tanquam domina constitueretur, claves tradebantur 3: repudiatae, tanquam dominio spoliaretur, adimebantur 4. Novum opus solenni jactu lapilli nunciabatur. Liberis emancipatis & servis manumissis colaphos infligebant, eosque circumagebant: unde Persius:

*Vertenit hunc dominus, momento
turbinis exit*

Marcus Dama.

Usucapionem arboris furculum, dofringentes interrompebant 5: quod usurpare dicebatur. Solennitatem, quae ad mancipationes adhibebatur, supra demonstravimus. In auctionibus qui pluris liceret digitum tollebat 6. In haeredis institutione testator anulum hac-

1. Leg. penult. ff. Donat. inter vir. & uxor. Cujac. lib. 11. observ. 2.

2. Lib. 4. De ling. Latin. ubi Joseph Scal. Et notat Goth. ad leg. penult. ff. Donat. inter vir. & uxor.

3. Plutarch. in Problem.

4. Cic. Philipp. 2.

5. Cic. 3. De orat.

6. Cic. Verr. 3. &

heredi tradebat 1. Pignori res dabatur contracto pigno, ex quo apparet pignus esse proprie rei mobilis quae manu 2. traditur. Mandatum dabatur ex perfecta manu. Hinc quasi manus datio, *mandatum* 3. Stipulabantur autem stipulam tenentes, fractamque redintegrantes, sponsones quisque suas agnoscebant. In haereditatis additione digitos percutiebant; quod pluribus locis tradit Gajacius: idque videtur Cicero significare quum ait lib. De offic. *Si digitus contrepuerit, possit in locupletum testamenta nomen ejus irrepere.*

Hanc autem Pop. Rom. superstitionem in rem suam vertere prudentes, ac singulorum actus & voluntates sibi devinxerunt solennibus verborum conceptionibus & formulis, quibus populum habebant obnoxium: cum nihil agere petereve liceret, nisi consultis prudentibus, a quibus ratio, & dies exercendi iudicii erat efflagitanda. Et quoniam ad exercitium legum, & Juris ministerium compositae fuerant, actiones legis dictae sunt, & actus legitimi, quibus jus civile XII. Tabulis affixum & consignatum descri-

1. Valer. Max. lib. 7. cap. 9. Corn. Nep. in Eumene.
2. Leg. 238. ff. Verb. signif.
3. Isidor. lib. 5. Etym. cap. 34.

ferebatur in forum, & ex umbra in
campum atque aciem. perducebatur:
eaque altera post XII. Tabul. juris
civilis portio fuit. Erat videlicet in
XII. Tabulis mentio manus conser-
tionis & mancipationis: horum autem
ritus & formulas, sicuti & caetero-
rum, prudentes excogitarunt, & in
Pontificum condidere penetralibus.
Pontifices enim non modo consequen-
tibus temporibus suscepti sunt e media
jurisprudencia; sed initio reipublicae
auctores fuerunt atque custodes juris
civilis: cujus interpretatio e Pontifi-
cum collegio profluebat: quandoqui-
dem eorum unus operam dabat juri
privato civibus suis, interpretando,
cum reliqui religioni praeessent.
Unde in eorum penetralibus legis
actiones, & formulae compositae a
prudentibus asservabantur, antequam
populo proderentur a Gn. Flavio, App.
Claudii scriba, qui factus etiam pro-
posuit toto foro, ut pateret omnibus
quando lege agi posset. Quae postquam
sunt evulgata, jurisconsulti ad suum
ingenium & vetus artificium redie-
runt, ac tum veteres, tum novas,
quas condebant, formulas brevibus
notis, sive singulis, aut binis literis,
integrum verbum designantibus con-
tra-

2. Cujac, ad leg. 2. ff. De orig. jur. §. His legibus.

traxerunt. Consequentibus enim temporibus alias fuisse pro negotiorum varietate ab iisdem editas formulas, colligitur ex Valerio 1. a quo accepimus Triumviros proscriptione suas opes vel adimentes veris dominis, vel adjicientes alienis, impetrare non potuisse a Cascellio jurisconsulto, viro integerrimo, ut formulas componeret, quibus novas bonorum additiones tueri possent, ac ad juris civilis rationem accommodare. Formulas igitur brevibus illis notis adstrictas & obsignatas cum nemo explicare posset praeter eorum auctores jurisconsultos; hinc eos singulis civium negotiis interesse oportebat: nec quicquam, sine illorum auctoritate atque consilio, suscipi conficique fas erat. Et quoniam singulis interpunctionibus & literis aucupandis irrepere facile poterat error aut dolus; ideo Constantinus, ut captiones recideret, formulas sustulit. Omnesne ac in perpetuum, an potius cum contractae atque obscuratae notis essent? Sane Constantinus tantum notarum captiones, non ipsas formulas reprehendit 2. Ex quo Revardus, contra quam interpretes caeteri censuerunt, colligit mansisse illa quae integris

1. Revard. De auct. prud. cap. 2.

2. Leg. 1. C. Form. & impetrat.

gris productae literis essent. Recte
ille quidem, si ostenderet alias existi-
tisse formulas verbis descriptas in-
tegras. Quin si scribendi rationem
tantum damnare Constantinus voluif-
set, jussisset ut ea involucra retexe-
rentur, & priscas formulas retinuis-
set. Illud ei dederim libens, quod ait,
caussa cecidisse tantum eos, qui de-
cepti formula, vel plus petiissent, vel
ineptam actionem instituissent; non
autem eos qui una lapsi essent litera,
quod ab omnibus tamen traditum est
interpretibus. Quo quid inhumanius,
quid ab aequitate gravitateque legum
Rom. magis alienum? Potius igitur
admiserim, leges quae hac de re
supersunt ita esse accipiendas, ut quum
in eo verbo, in quo errabatur, discrim-
men inerat actionum; tum quia errans
in litera ineptam actionem instituebat,
ac tota errabat ratione judicii, cum
a tota prorsus formula cecidisse pute-
mus, atque ideo a causa. Inter actus
vero legitimos & legis actiones ali-
quod discrimen Hothomanus notat,
Cujacius nullum: qua de re tota in-
ter eos, quamvis suppressis utrinque
nominibus, est acerba contentio 1:

Tom. II.

C

cum

1. Hothom. Obser. lib. 12. cap. 30. Quaest. illustr.
34. Cujac. Obser. lib. 15. cap. 16. & ad leg.
- Actus legitimi, ff. De reg. jur.

cum hic non modo actus legitimos, & legis actiones una eademque definitione complectatur; sed ne actus omnes qui in iudicio frunt, actuum legitimorum nomine veniant; nonnisi eos quos jurisconsulti notarunt, admittit. Ille contra, legis actiones privatis & magistratibus attribuat, actus vero legitimos privatis tantum: illas ex lege natas omnes faciat, hos etiam sine lege institutos: illas tantum inter praesentes, hos etiam per procuratores expediri contendat: cum Cujacius minime admittat ullum actum legitimum jure antiquo potuisse mandari. Qua de re nos alibi latius.

Proprium igitur actuum legitimorum fuit ut solenniter, & quadam cum religione, ac in jure apud magistratus exercerentur eos, quibus legis actio data esset 1. Unde apud magistratus municipales emancipationem fieri posse Paulus negat Senten. 2. cap. 25. nisi legis actionem haberent. Nec enim omnes magistratus eam habebant, neque competeat jure magistratus: unde neque mandata jurisdictione transibat 2.

Pro-

1. Leg. 4. ff. Adopt.

2. Leg. 2. ff. Offic. Procons. leg. Nec mandante. ff. Tutor. & Curator. leg. Nemo ff. Reg. jur. Cujac. ad leg. Actus legit. ff. Reg. jur.

Proprium item eorum erat ut per procuratorem non fierent, ut minime iterarentur, ut momento temporis perficerentur, ut diem & conditionem expressam respuerent, tacitam admitterent: veluti acceptilatio adjecta die, vel conditione vitatur 1: facta vero de re, quae sub conditione debetur, valet, quamvis eadem conditione promissionis tacite involvatur.

Hos porro jurisconsultus actus legitimos enumerat: nempe aditionem, sive cretionem hereditatis, mancipationem, acceptilationem, tutoris & libertatis dationem, & servi aliufve rei 2. optionem. Quibus ex auctoritate Ulpiani adjungenda est adoptio 3.

At ut singula persequamur, exordiemur ab aditione hereditatis, quam ex legibus XII. Tab. descendere docet Cajus 4. sive ex testamento, sive ab intestato veniret hereditas, eaque vel sola significatione voluntatis per verba solennia fiebat, vel cum cretione, quae promiscue pro aditione

C 2 ne

1. Leg. 4. & 5. Acceptilat.
2. Leg. Actus legitimi. ff. Reg. jur.
3. Leg. 1. ff. Offic. jurid.
4. Leg. 1. ff. Heredit. petit.

ne omni saepe accipitur 1. atque fiebat centum diebus a Praetore ad deliberandum datis : qui si heredi, vel recusanti, vel negligentia effluxissent, heres excidebat hereditate. Dies autem aliquando utiles a Praetore dabantur, veluti : *Titius heres esto, cernitoque in diebus centum proximis quibus scieris poterisque*. Eaque vulgaris cretio dicebatur, in qua heredi non currebant dies nisi scienti, aut minime impedito : vel dabantur continui, omissis verbis illis : *Quibus scieris poterisque*, in qua neque ignorantia nec impedimentum heredis dierum cursum 2. retardabat : eaque continua dicebatur. Ac in omni creatione testibus adhibitis haec solennia verba, quae Varro retulit, proferebantur. 3. *Cum me Maevius heredem instituerit, eam hereditatem adeo, cernoque*. Isque cum fuerit actus legitimus, mandari alteri non poterat ut mirer Duareno 4. viro doctissimo

vi-

1. Cujac. Parat. C. De jur. delib. & ff. Acquir. heredit. Duaren. ibid. leg. Cretionum 17. C. De jur. delib. & leg. 4. Cod. Theodos. De bon. matern.
2. Ulp. tit. 22. ubi Cujac. Revard. De auct. prud. tit. 3. Hothom. Illustr. quaest. 34. & locis supra citatis.
3. Lib. 5. De ling. Latin.
4. Duaren. Disput. Lib. 2. cap. 27.

visum fuisse recte adiri per procuratorem. 1. hereditatem. Quod si privatis liceret 2. quid magis hac in re tribueretur procuratori Caesaris, cui praecipuum fuit ut pro Caesare adire posset 3. hereditatem? Nunc ad mancipationem progrediamur, cujus cum ritum supra in legibus XII. Tab. exposuerimus; nunc tamen superest exponendum genus illud mancipationis, quo cives Rom. utebantur quum de injuria, periculo, damno ve declinando cogitabant 4. Tum enim venditor ita rem cum emtore componebat, ut ad certum tempus, cum usus veniret, emtor rem eidem venditori redderet, praestaretque talem, qualem acciperet. Et quia bona sub ea fiducia mancipabantur, ideo genus hoc mancipationis *fiducia* fuit appellatum 5. Cujus hanc fuisse formulam cum gravissimis scriptoribus existimamus: *Ut ne propter te fraudemve tuam captus fraudatusve sim*. Ex quibus verbis doli judicium dabatur in eum, qui contra datam, acceptamque fidem rem alteri mancipasset. Eaque formula

C 3 de-

1. Lib. 2. disp. 27.

2. Cujac. Observ. lib. 1. cap. 34.

3. Revard. De auct. prud. cap. 5. leg. 1. §. ult. ff. De offic. procur. Caesar.

4. Boëth. in Topic. Cicer. Liv. lib. 12.

5. Revard. De auct. prud.

deducebatur ex amplissima illa, quae omnibus bonae fidei judiciis cohaerebat: *Ut inter bonos bene agier oportet, & sine fraudatione*. Atque in aliis bonae fidei judiciis malam fidem, in hoc fractam fidem veteres vindicabant. Fiduciae genus est & lex commissoria; siquidem, ut optime Cuiacius i. fiducia est revendendi, aut redhibendi lex adjecta contractui.

Venditio quoque familiae, quae antiquo jure fiebat per aes & libram, utpote genus mancipationis, in actus legitimos est referenda. Initio sane, vel a militibus in procinctu, vel a paganis calatis comitiis, sive populo ad ea vocato, pro collegio Pontificum, quorum in manu erat, ut supra diximus, jus civile, testamenta conficiebantur. Qui ritus cum exolevisset, alia per jurisconsultos prodita est ratio testandi per aes & libram. Qua testamenti factio ad imaginariam mancipationem, & verum nexum redigebatur. Nexum enim dicebant quicquid per aes & libram gestum esset. Igitur ad hoc testamentum adhibebantur quinque testes, & libripens, & testator, qui familiam vendebat, & is qui emebat, ut alteri redderet her-

re-

1. Ad lib. 3. Institut. de legit. agnat. sur. verb. Qui contracta fiduc.

reditatem. Emtor enim familiae, cum quo negotium gerebatur, nomen tantum heredis sustinebat, bona capiebat alter, de quo inter emtorem & venditorem fuerat constitutum. Cumque veteres omne dominium per mancipationem transferrent, recte huic generi actuum legitimorum subji- citur mancipatio per aes & libram ex causa donationis, vel noxae datio- nis, vel solutionis, vel adoptionis, quae per mancipationem fiebat, ut infra demonstrabimus, vel cujusque dominii translationis 1.

Sequitur acceptilatio, cujus haec solennia verba fuisse tradit Cujacius 2. *Acceptum fers? acceptum fero.* Qua formula non aliae obligationes tollebantur, quam illae, quae per sti- pulationem contractae fuerant; id enim tantum solvi potest verbis, quod verbis fuit adstrictum 3. Hinc ut etiam obligationes, quae rebus inductae fuerant abolerentur, formulam pro- dedit C. A. Aquilius, qua novatione facta, obligationes re contractas in contractum verborum, nempe in sti- pulationem, deduxit: quem verborum nexum oppositis verbis, nempe acce-

C 4 pti-

1. Cujac. ad leg. Actus legitimi. ff. De regul. jur.

2. Tit. Cod. lib. 8. tit. 45. De Acceptilat.

3. Leg. 8. §. Acceptum. ff. Acceptilat.

ptilatione, retexit : ut cum omnia
verbis essent adstricta , eadem verbis
dissolvi liceret 1. Qua de acceptila-
tione loquitur Modestinus 2. cujus
verba non recte in communem acce-
ptilationem convertit Tribonianus 3.
Nunc occurrit inter actus legitimos
servi optio , eaque solenniter fiebat
ex testamento ; nec servi modo , sed
& rerum alienarum optio solenniter
ex testamento facta actibus legitimis
adnumeratur . Tutoris datio duplex
erat : altera ex testamento descende-
bat , quum testator certum hominem
liberis tutorem designaverat : altera
ex legibus xii. Tab. fiebatque a ma-
gistratu solenni decreto , amicis pu-
pilli , & optimis viris rite arcessitis ;
quorum magistratus optabat quem
pupillo utiorem fore judicasset . At-
que postrema , non illa superior tuto-
ris datio , actus legitimus erat 4.

Manumissionis erant duo genera.
Altera enim *Latina* dicebatur : alte-
ra *iusta libertas* . A Latina libertus
vel superbiens , ac super conditionem
suam exultans ; a domino ad pristi-
nam servitutem revocabatur , vel me-
lius

1. Leg. 18. ff. Acceptilat.
2. Leg. 1. ff. Acceptilat.
3. Hothom. lib. 8. cap. 18. Observ.
4. Cujac. in loc. cit.

lius usque de domino meritis ad iustitiam, quae adimi amplius non poterat, libertatem producebatur. Itaque Latina libertas integra non erat, nec omnino a metu servitutis libera: eaque instituta fuit ut libertus aut metu servitutis dominum observaret, aut spe plenioris libertatis gratiam caperet obsequiis.

Cum autem Latina libertas daretur vel inter amicos, vel per epistolam, vel servo adhibito ad convivias solennia, quae de more inter cognatos & affines ad discordias sedandas, & componendos animos agitabantur 1. iusta vero libertas vel testamento concederetur, vel censu sive professione facultatum, & nominis Romani a domino impositi apud censores, vel denique vindicta; postrema haec dandae libertatis ratio inter legis actiones, actusque legitimos recensetur 2.

Haec enim una manumissio fiebat in iure apud praetorem, vel consulem Romae, apud praesidem vel proconsulem in provinciis, apud quos dominus presso capite, vel alio servi membro, haec solennia verba proferebat: *Hunc hominem liberum esse volo*, ac cum deinde colapho impa-

C 5 Et

1. Val. Max. lib. 2. Herard. De auct. prae. cap. 7.

2. Cujac. ad dict. leg. Actus leg. ff. Reg. iur.

cto circumagebat : ut indicaret eum, quo voluntas ferret ire posse.

Praetor autem, audita iusta manu- mittendi causa, sive titulo manu- missionis (quo deducto in hoc manu- missionis genere opus erat) atque im- posita capiti vindicta, domini verba solenni hac excipiebat formula: *Ajo. te liberum esse jure Quiritium*. Ac li- bertatem adeptus, statim abrado ca- pite capiebat pileum 1. Nulla tamen manumissio tribum sive jus suffragii tribuebat. Id enim olim nonnisi a po- pulo, postea tantum a principe con- cedebatur. Civium enim Romano- rum alii cum suffragio erant, alii si- ne suffragio 2. Ex quo intelligitur species, quam proponit Scaevola de patrono, qui per heredem tribum 3. liberto emendam curaverat. Quae vero manumissio censu fiebat exole- vit, ac ejus locum *manumissio in ec- clesia* occupavit. Unde in locis, in quibus Cajus census mentionem fece- rat, ecclesiam fuisse a Triboniano substitutam plerique arbitrantur.

Offert se nunc emancipatio. Qui-
mo-

1. Plant. Amph. Liv. lib. 24. Non. Marcell. Revard. loc. cit.

2. Liv. lib. 8. lib. 9. & lib. 38.

3. Leg. Patronus, ff. leg. 3. Cujac. Observ. lib. 7. cap. 14.

modus est solvendae patriae potestatis xlii. Tab. legibus inductus. Nam Romuli legibus, vel, quod Ulpiano placet, moribus Romanis, jus erat patri vitae & necis in filio; ut deterioris conditionis esset servo filius, si quidem servus semel manumissus liber erat: filius a patre venditus si manumitteretur, in patris potestatem relabebatur, nec ante liber erat, quam post ternam venditionem, & ternam manumissionem 1.

Hinc ut filius de patria potestate aliquando exiret, excogitata est a prudentibus imaginaria venditio, quae fiebat accitis quinque testibus, & libripende, adhibitoque sestertio nummo. 2. uno *dicis gratia*, live non vere, sed ut dicere possent emisse sese: atque ita filius ter a patre naturali patri fiduciario venditus, atque ab hoc ter manumissus, deinde servi more circumductus, & colapho. 3. percussus, libertatem assequabatur, cum filiae ac nepotes ex filio suscepti una emancipatione sui juris fierent 4.

C 6 Ado-

1. Cujac. ad Senten. Paull. lib. 2. tit. 25. Revard. ad leg. xlii. Tab. cap. 3. ex Dionys.

2. Cujac. Observ. lib. 10. cap. 37.

3. Cujac. Pasat. lib. 8. Cod. tit. 48. Cujas Institut. lib. 1. tit. 7.

4. Ulpian. tit. 10. Cujac. ibi, & ad Paull. lib. 2. Senten. 25.

Adoptionem quoque actibus legitimis Ulpianus adjungit. . Docet enim potuisse apud juridicum adoptionem fieri, quia data esset juridico legis actio. Non autem adoptio, quae testamento fiebat actus legitimuserat; sed illa quae apud magistratum, vel populum peragebatur.

Siquidem aut filius familias quis adoptabatur, aut homo sui juris, quod genus adoptionis dicitur *adrogatio*: vel quia populus rogaretur, vel ut Cajo putat, quia ille, qui adoptat interrogatur, Utrum illum quem adoptat filium habere velit? & qui adoptatur interrogatur, Utrum id fieri velit?

Porro cum filium familias pater in adoptionem daret, cum adoptanti per aes & libram vendere simulabat. Emptus autem filius statim ab emptore manumissus in pristinam patris naturalis servitutem recidebat; eaque venditione iterum, atque iterum a naturali patre repetita, & duplici manumissione ab adoptante facta, post tertiam denique mancipationem, & duas manumissiones, in patris adoptivi potestatem filius deveniebat; ac in illius nomen, hereditatem, & sacra transibat. Sacra enim perpetuo infixa familiis pecuniam & hereditatem sequebantur; ut quo pecunia

ten-

OPUSCULA. Et

tenderet, eo sacra pervenirent 1. Ne-
pos vero unica tantum venditione pa-
tris adoptivi familiam assequebatur
2. Adrogatio, sive adoptio illius, qui
sui juris erat, fiebat comitiis centu-
ratis, adoptionis 3. exposita causa,
praestitoque jurejurando nullum ei rei
dolum, fraudemve subesse. Tantaque
hujus actus erat solennitas, ut ante
cum diis augures explorarentur, arbi-
tris sive auctoribus Pontificibus, quos
ea gratia vocari Gutherus 4. & Re-
vardus 5. censuerunt: quod in arro-
gatione venirent jura sacrorum, quo-
rum Pontifices erant custodes. Quae
mihi ratio minime probatur. Cur enim
Pontifices non adhibebantur etiam in
adoptione, quae per aes & libram
fiebat, qua & sacrorum jura transfe-
rebantur? Quamobrem aut solennita-
tis gratia, vel religione quadam fuis-
se accitos dixerim, aut ignorantiam
fateri maluerim, quam obtrudere pro-
veritate commentum. Porro 6. utrin-
que pater & filius a Pontificibus in-
terrogabantur: ille an cum civem
adoptare vellet: hic an auctor fieret,
sive

1. Guther. De jur. Pontif. lib. 2. cap. 7.

2. Cujac. ad tit. Cod. De adopt.

3. Cic. Pro dom. sua ad Pontif. Gell. lib. 7. cap. 12.

4. De jur. Pontif. lib. 2. cap. 5.

5. De auct. prud. cap. 6.

6. Revard. De auct. prud. cap. 6.

sive an vellet in illius migrare familiam? ac si auctor fieret, tum haec ad populum verba derigebantur: *Valitis, jubentis, Quirites, uti L. Valerius, L. Titio tam jure legeque filius sibi fiat, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset: utique et vitae necisque in eum potestas fiet, uti pariendo filio est. Haec ita ut dixi vos Quirites rogo.* Hinc adrogationem fieri jure antiquo per populum 1. dicitur. Per populum quoque ad Antonini tempora fieri consuevisse palam facit Ulpianus 2. Illud ex antiquo ritu fuit immutatum, ut pro Pontificum auctoritate, principis qui Pontificatum maximum gerebat interponeretur auctoritas 3. Ut mirum sit, cur Alciatus veterum rogationum morem sub principibus exolevisse 4. contendat, cum Neronis adoptionem censuisse patres, jussisse populum, Tacitus scribat 5. Caeterum veteres adoptionis solennitates tandem evanuerunt, & adoptio actibus publicis, adrogatio principis, rescripto, peragitur 6.

Acti-

1. Leg. 2. in fin. C. Adopt.

2. Tit. 8.

3. Leg. 2. §. Adopt.

4. Lib. 9. Parerg. cap. 5.

5. Lib. 12. Annal. Guther. lib. 2. De jur. Pontif. c. 5.

6. Cujac. Parat. C. De Adopt.

Actibus legitimis usurpationem non Hothomanus modo, qui mirum quantum eorum numerum produxit, sed & Revardus etiam attexuit.

Usurpatio 1. est interruptio & scissura quædam usucapionis, cujus cursum bona fide institutum usurpatio 2. sistit. Non autem sola defractione furculi, nec certa definitæ solennitate inducitur usurpatio, sed variis modis, ex rei negotiive natura. Sane si fundi usucapio fuisset interrompenda, furculus defringebatur: & de hoc usucapionis genere posuit exemplum 3. Cicero, quo exemplo ductus Revardus, usurpationes universas hoc genere uno rituque conclusit: cum non modo sine hac aliave solennitate, sed & sine hominis opera usucapio interrompatur, & ipso eventu inducatur usurpatio 4. Aquæductus enim usucapio interruptitur; siue jus aquæ ducendæ usurpatur, etiam si aquam ad priorem cursum nemo reducat, sed ipsa domini rivum sua sponte repetat. Hinc usurpationem ex actibus
le-

1. Cujac. ad tit. Cod. de usucap. transform. & ad lib. 54. Pauli. Ad edit. leg. 2. ff. Usucap.

2. Leg. 2. ff. Usurp. & usucap.

3. Lib. 3. De orat.

4. Leg. 12. ff. Quædam. servit. amitt.

gitimis eximendam putavimus. Etenim actus legitimos per alium exercere minime possumus; recte tamen per alium usucapionem interrumpimus: immo & sine nostra vel alicujus opera 1. usurpamus Ciceronis locus pro Caecinna, ubi ritus exponitur deductionis ex fundo, quae moribus fiebat, & Pomponius 2. qui tradit Appium Claudium librum de legis actionibus & usurpationibus reliquisse, Revardum in eam fraudem impulere, ut usurpationem actibus legitimis adjiciendam existimaverit. Verum Ciceronis locus potius pertinet ad edictum de vi quotidiana, quam ad usurpationem. Et Pomponius cum ait Appium Claudium scripsisse librum de legis actionibus, vel, ut in emendatioribus codicibus legitur, *De actionibus, & usurpationibus*, usurpationem a legis actionibus perspicue discerbit, siquidem nominatim usurpationem distinxit, ac ex actuum legitimorum genere subduxit: ut miscenda minime sint aut conturbanda. Quos hactenus descripsimus, actus legitimi significantur a jurisconsultis, sine quorum
au-

1. Leg. 12. 13. 14. ff. Quemad. servamitt. Cujac. ad leg. 1. ff. Usurpat. & usucap.
2. Leg. 2. ff. 1. 6. ff. Orig. jur.

OPUSCULA. 65
auctoritate alios adicere minime de-
bemus, ne ultra modum propagen-
tur; ut contractus omnes actusque
iudicii cunctos legis actionum nomi-
ne comprehendere cogamur.

J. VINC. GRAVINÆ

Jurisconsulti

D E

LINGUA LATINA

DIALOGUS

A D

EMMANUELEM

MARTINUM.

UM legerem notas a te ad pessimos nebulonis illius nostri versus appositas, non solum, vir clarissime, doctrina delectabar, quam coarguendis erroribus adhibuisti; sed & tua cavillandi urbanitate, ac facietiarum acumine rapiebar, & benivolentiam erga nos, atque honestatis tuendae, audaciaeque coercendae, studium oppido quam admirabar. Nec enim impudentissimi scurrae deliria tanti fuissent, ut mererentur doctorum hominum.

num iram, & stylum tuum nitidissimum ab illustranda vetustate, ac exponendis originibus linguae Latinae, ad pueriles ineptias exagitandas converterent. Verum unde hostium obscuritate pridem abducebaris, eo tandem evocavit semidoctorum hominum plausus, quibus ea pestis in bonorum injuriam nutriebatur; ut non prius putaveris furores illius beluae repressum iri, quam perditos sycophantas, & insullos poetaetros tuis telis confodisses, & inauditam temeritatem, quae simplicioribus fraudem ferebat, & juventutem a recto cum orationis, tum vitae instituto detorquebat, patefacta jam stolidissimi Thraeonis ignorantia perdomuisses. Quippe compertum tibi erat: * *ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀρχαίας ἀπορίας τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀνθρώποις γίνεσθαι*.

Illud modo, vir doctissime, piget, tua te doctrina nequisse uti tam parce, quin plus interdum susceperis, quam tibi esset a bonorum desiderio tributum & denunciatum; & dum barbarae dictionis vitia palam faceres, egisse tam serio, ut illinc oratione latius continuata, non raro ad abstrusiores eruditionis locos excursoris, & in mendis paullo nimium pon-

* Demosth.

ponderandis, adducendisque bonorum scriptorum exemplis, operam tam male locaveris, quam qui vilissimis centonibus pretiosissimam purpuram at-
 texuerit. Age porro nunc quando satis eos tuis aculeis confixisti, & quod intenderas, vulgares animos in fraudem inductos, ac ad admirationem inquinatissimæ dictionis erectos, magnam partem ab errore liberaisti; refer te quaeso ad graviora studia, & invictos dimitte consumendos livori suo. Te namque monitum velim, hasce belluas a nobis miseriores non fore quam suo pte ingenio sunt: quippe proprio livore confecti, & alienis meritis exulcerati poenas dant injuriam antequam læserint. Qui namque tam furiose ruunt, ut in optimos quosque immodica licentia verborum incurrant; hi cum summae libertatis compotes videantur, servi tamen sunt, & administri perturbationum, quarum turbine correpti, eo tandem adhaerescunt, quo impotentis animi fluctibus ejiciuntur. Enimvero quos in nos liberiores vides, hos praedam & nexos esse nostros pura: quoniam animos eorum pro arbitrio versamus, atque torquemus; & quum libet in aegritudinem conjicimus; simulatque ingenii robur, si quod habemus, aliquo

quo patefaciamus exemplo. Ut liqueat, invidos alieni potius juris esse quam sui. Et quo magis eorum temere misereat, bonorum meritis velut ad spectu tortorum urgeri. Nimirum livor & malivolentia tum procreatur maxime, quum in angustis animis, atque jejunis species alienae virtutis expanditur; contrahitur vero & affligitur opinio sui. Etenim id genus homines usque eo praestantioribus plaudunt, & praecurrentibus favent, quoad consequi posse confidunt: ubi vero spe ceciderint, eos quibuscum frustra contenderent, quo discrimen minus emineat, maledicentia premunt. Levis autem est, quae ab opibus & novis honoribus conflatur invidia, praeut illa, quae a praestantiori doctrina suscitatur. Cum etenim a cæteris animantibus mente ac intelligentia distinguamur, quisquis ubi veritatis splendor effulget in ingenii contentione cesserit, is e suo videtur humanitatis jure decedere, ac propriam quodammodo extenuare naturam. Scilicet animi tantum bona mortales jure mancipii, jureque optimo possidemus: externorum usus tantum apud nos est, proprietas & arbitrium penes fortunam. Unde quum ingenii vires in judicium veniant, qui causa ceciderit.

derit, capite potius quam bonis multatum putaveris; nec tam extenuatum dixeris, quam extinctum.

Tenuibus enim opulenti opinione tantum antecellunt. Sapientes vero stultis reapse praestant & natura. Sane si mea fuerit optio, bonam mentem cum Croesi fortunis minime commutaverim. Stulti enim opibus, & copiis, quibus aliis arroganter & superbe dominantur, ipsi miserrime serviunt: sapientes vero, qui causarum nexum intelligentia, intelligentiam voluntate sequuntur, cupiditates extra naturae finem effusas, ad rationem revocantes, fortunam subiungunt, & cum iustitia per se convenientes, leges non dominas habent vitae, sed comites; neque magistras, sed consortes & socias consiliorum. Ita ut vix ulli praeterquam sapientibus liceat in libertatem vindicare sese: quandoquidem fortunam contemptu rerum humanarum eludunt, versisque virtutibus in morem, congruunt legibus, non obtemperant. Conviciis autem & maledictis minime perturbantur, sed animo praesenti, atque acri resistunt: tum quia quod attribuere improbi nequeunt, calumniis frustra tentaverint; tum quia studiorum praemium non in iudicio im-

imperitorum, sed in ipsa sapientia situm est: tum denique quod egre quis invidiam declinarit, nisi vel alios retexuerit, vel ipse a virtute deflexerit, quorum alterum absurdum foret, alterum plane stultum. Quisquis autem pro rebus maximis, qualis gloria literarum est, invidiam subit, hunc optimum sane putes iniisse consilium. Aciem enim invidiae dies obtundit, & vestigia livoris aevum obliterat: laudem vero doctrinae posteritas alit, atque adeo ipsa conservat & tuetur aeternitas. An autem patientissimis temporibus, in quibus furor tam impune discurret, ut ne principibus quidem viris abstineat, homuncio ipse sperassem nomen nostrum fore sacrosanctum; cum eos omnes haberem insensos, qui laudem suam ducunt e vitiosa corruptaque doctrina, quam nos pro viribus oppressimus atque concidimus? praesertim cum genus hominum laceffiverimus, qui flagitium nullum, si sejunctum a periculo fuerit, abominantur: ac fatis honestati datum arbitrantur, si fugiant in sceleribus nomen profiteri suum. Horum enim sententia honestum est quodcumque latet. Nunc, quando mihi tanti non fuerant, ut a memet ipso aberrare me cogerent, ac infamum

72 J. V. GRAVINAE
zum animo illud Horatianum eriperent :

Invidiam placare paras virtute relicta?

Contemnere miser;

minime te, vir doctissime, patiar in ea contentione diutius versari : ne quantum industriæ ac studii confers ad horum lapsus reprehendendos, compescendosque indoctorum stupidos plausus, tantum operi summa cum laude suscepto, non sine magno literarum detrimento, detrahatur. Ac ut eo te revoces, unde benivolentia in nos tua, & odio improbitatis abstraheris, quod tu sæpe soles in familiaribus colloquiis, ut juvenes popularis linguae facilitate captos, & versionibus librorum, quæ in diem prodeunt, occupatos, ad linguae Latinae cultum impellas; id ego nunc scriptis præstiti; dialogumque contexui, in quo te induxi disserentem, atque aliquid promentem eorum quæ tu de Latinae linguae origine in tuis eruditissimis commentariis uberius multo explicabis, ac plane subtilius.

EMMANUEL. PROCULUS.

PR. Præter morem, Emmanuel, sub auroram demo egrederis.

EM.

EM. Verno tempore, ac coelo, ut vides, tam sereno, quid matutina deambulatione salubrius? PR. Nisi malis esse solus, me tibi comitem, adjunxerim libens. EM. Immo jucundissimo sermone tuo curis levare vehementer gaudeo. PR. Vide ne potius molestus advenerim, teque a socio longe suaviori distraxerim. EM. Cedo: a quo nam? nemo enim ante te nobis occurrit. PR. Ab eo scilicet quem domo tecum extulisti, quemque adeo geris in manu. EM. Codicem nempe hunc significas? PR. Ipsum. EM. Sane hunc arripueram, ut si solus fuisset, illius lectione aliquantisper oblectarer: nunc quando in te incidi, malo hasce horas colloquendo tecum, quam legendo transigere. PR. Quis vero est auctor? EM. Tullius. PR. Suboluerat. Mirum, si momento eum dimisisses. EM. Immo vero mirum esset si hunc scriptorem non haberem eximium, quo nemo est auctor in eloquentia Latina, & in omni sermonis elegantia locupletior, nemo splendidior, nemo uberior, nemo in omni eruditione celebrior, nemo denique, de quo cum tot laudes sint diffusae, minus tamen pro illius dignitate sit dictum. Nisi vero aliquis eorum sis, quibus hoc tempo-

re Cicero fordet, Appulejus murri-
nam olet. PR. Dî nolint, ut usque
eo desipiam. Sed eo dixi, ne tibi con-
stitutum sit linguam Latinam prae-
caeteris amplexari, cum tot annos in
veteribus libris verferis, ut jam alio
tibi migrandum censeam. EM. Quasi
non majus sit negotium partas opes
tueri, quam parare. Nosti illud De-
mosthenis: πολλὰκις δοκῶ τὸ φυλάττειν τὴν
ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατεπαινεῖν. PR.
Factum igitur Emmanuel non muta-
verim, quippe ne implicarer, nullum
Latine scribendi usum, sed auctorum
mihi tantum intelligentiam appetivi;
ac experiri nolui quod erat impetra-
tu difficillimum. EM. At cognosces
in tempore quantam & animo volu-
ptatem, & inventis lucem ademeris,
neglecto usu ejus linguae, quae una
potest cogitationes hominum, & res
gestas in orbis terrarum universi par-
tes disseminare, ac adaequare cum
omni posteritate scriptoris memoriam.
PR. Ita ne vero? an ideo nobis hi-
scere non licebit? quasi non idem
vulgares linguae praestiterint quod
uni tu Latinae tribuis. Adeone nobis
erit maligne, ut cum quis Italicâ
linguâ sensus suos aperuerit, lectorem
non sit inventurus apud Hispanos,
Gallos, & Germanos, ad quos omnes
no-

nostri sermonis usus increbuit . Ut autem nostram linguam Italia finire concedamus ; an non Gallica nobis praesto erit , quae borealem omnem oram occupavit , & una cum Gallorum commerciis vel ad remotissimas terrarum regiones excurrit ? Et libris conversis veterum , omniumque populorum scriptis Gallice redditis , jam copias & ornamenta cunctarum pene linguarum exhaustit ; ita ut ei qui Latinam vel intermiserit , vel ablegarit , una Gallica possit eruditionis universae campum aperire . Quae enim antea praeterquam Latinis patebant nemini , nunc occurrunt , & collucet omnibus , non solum viris , sed & foeminis : cum nihil hodie tam solenne sit apud matronas , quam de Marianis consulatibus , & Syllana proscriptione disceptatio . Em . Per te igitur , Procule , relictis patriis finibus ad externos tua natio commigrabit . Ut quum fasces jam diu transalpinis hominibus submiseritis , linguam omnium olim gentium dominam , victricem populorum , commune nationum vinculum , extinguatis : & quod unum superest verustae majestatis monumentum evertatis . Verum ne te ad jus gentium revocem , neve tibi patrii soli caritatem inculcem ; atque

D 2 de-

dederim historias, & scientias popularis sermonis luce satis esse jam promtas; integrumne in aliena lingua oratores & poëtae propriam venustatem, & elegantiam retinebunt? Nonne fugit inesse linguis colorem praeceptum & nitorem, scriptoribusque singulis inditam esse patriam urbanitatem & nativum leporem, qui peregrino linguarum ingenio corrumpitur; ita ut ingenuus ille flos eloquentiae convulsus e solo suo, statim exarescat, ac germana virtus orationis externis moribus obliniatur. Partium namque complexio, verborum compositio, sonus, & numeri, quibus tota constat dicendi venustas, dissolvuntur, & ipsae quoque sententiae conciduntur, & enervantur; ac vigor & adspectus eloquentiae nativae novis & exteris coloribus inducitur, & aboletur: immo scriptoris sensus ipse pervertitur interpretis, vel negligentia, vel, quod non raro accidit, imperitia: vel quia peregrina lingua Romanae aut Graecae copia, ubertate, ac vi minus plerumque respondet. Verum fac ut interpres eandem venustatem, ac veritatem, & sanitatem orationis aliena lingua reddiderit; fac ut popularis percurrat quoque Romani sermonis amplitudo

do diffunditur : spem certè diuturnitatis, quae a Graecis & Latinis literis ostenditur, peregrinis nunquam attinges . Latina enim lingua Romanorum armis & commercio simul cum imperio in omnes fere orbis terrarum regiones penetravit, & ubique disseminata est, sparsis, atque etiã continuatis saepe coloniis, praecipue vero propagata est, & conservata legibus atque judiciis: nec enim licebat lege agere, aut in iudicio respondere apud Romanum magistratum peregrina lingua, neque fas erat magistratibus in provinciis reddere jus, nisi latine . Solennes autem formulas vetitum erat peregrina lingua corrumpere . Nam quisquis formulas & verba civilia labefactasset, is neque contrahebat obligationem jure civili, neque dissolvebat, nec heredem recte instituebat . In solis enim fideicommissis utilitatis causa relaxata est severitas juris civilis; ita ut receptum fuerit heredem instituere verbis obliquis: quae directis opponuntur, siue civilibus: de quibus 1. cum antea dubitaretur an eadem fuerint, dubitationem omnem sustulit Ulpiani liber Regularum, ubi fideicommissum definitur: *quicquid non verbis*

D 3

et

2. Cujac. leg. Verbis civilib. ff. Vulg. & publ.

civilibus, sed precariis relinquitur.

Ex quo licet colligere verba civilia eadem esse ac directa; nempe more imperantis enunciata: quibus implebatur quicquid ex jure civili, sive ex legibus XII. Tab. descendebat. Ea-que legis verba dicebantur. Unde testamenta, quae sunt privata quaedam lex, verbis directis quoque conficiebantur 1.; veluti: *Titius heres esto*. Actus igitur legitimi, qui & solemnibus verbis peragebantur, nempe emancipatio, aut acceptilatio, hereditatis aditio, servi optio, datio tutoris, servi liberatio, Latinis verbis praescriptisque formulis exprimebantur. Immo ne legatum quidem Graecis verbis recte relinquebatur Ulpiani tempore, quod ex capite 25. Institutionum colligitur. Sed fideicommissum contra Graecis verbis relictum valebat 2.: propterea quod legatum ex jure civili, fideicommissum ex moribus descenderet. Atque ex forensi usu multa, & ad extraneas linguas permanarunt Latina vocabula, quorum plura in Syriaca Casaubonus observat; non forensia modo, sed & militaria: ita ut Latinus sermo, veluti sanguis, in totius imperii

1. Cujac. 12. Observ. cap. 35.

2. Duar. lib. 2, Anniver. cap. 9.

rii Romani corpus simul cum Romanis moribus fusus fuerit. Populis quoque responsa Latine tantum ab his, qui cum imperio erant reddebantur, ut nemo sine incommodo ea lingua caruerit. Unde Gregorius Thaumaturgus queritur quod coactus sit ob imperium, magistratum, & usum iudiciorum eam linguam addiscere, quam idoneam sane ad imperium reputabat. Et quamvis imperium ex Italia sublatum fuerit, ac in Graecia defixum, indeque ad Germano translatum; & Graeciam simul atque Italiam colluvies barbarorum obruerit, extincta prope cum legibus moribusque Romanis Latina lingua; tamen ubi Germani, qui ad haec studia duriores erant, ingenium ad literas flexerunt, atque codicibus Romanarum legum longo post tempore repertis, mores simul & jura vetera revixerunt; emerfit etiam lingua Latina, ut studiosis vetustatis historiarum & jurisprudentiae lucem accenderet. Nec parum ad illius firmitatem & usum contulit auctoritas Ecclesiae Romanae, quae Graecis disciplinis auctoritatem Latinarum literarum opposuit, qua, veluti nota quadam jurisdictionis & imperii, suos a Graecorum moribus, ritibusque discrevit: ut

D 4 quo

quo latius Ecclesiae Romanae potestas excurreret, eo altius sermonis dignitas emeretur. PR. Fateor sane his radicibus coaluisse, indeque conservatam fuisse Latinam linguam: sed cum Graecam adhuc retineamus, nec his fuerit munita praesidiis; cur eandem sortem vernaculis linguis sperare non licebit? EM. Quid? An ne tu nihil amplius Graecae linguae tribuis, quam vernaculis? cum illa & origine, & auctoritate, & dignitate linguis caeteris antecellat maxime: ac tanto caeteris praestet, quanto proli parentes, rivis flumen. Neque vernaculae, quae a Latina tanquam a capite perfluunt, retineri, & conservari possent, nisi ad Latinam, atque inde ad Graecam, quae omnium fons est & origo, revocarentur. Plura, fateor, ab Etruscis, Volscis, Oscanis, Sabinis, ac finitimis populis in Latinum sermonem incidere vocabula: sed nihil patet latius, quam id quod a Graeca manavit, ac deinde cursu temporum & ingenio populorum varia inflexione, ac literarum commutatione corruptum est: idque potissimum ab A Eolica lingua fluxisse, scriptores ex inflexionum ac terminationum affinitate conjiciunt. Quorum non omiserim Dionysium Halicarnasenseum,

seum, qui scribit, Romanos nec se-
me Graeca lingua uti, nec plane bar-
bara; sed ex utraque conflata; ma-
ximam vero partem AEolica, *ἡς ἐστὶ
ἡ πλείων Αἰωλίας*. Ad quae descenderunt
& Quintilianus, & duo post homi-
num memoriā gravissimi atque eru-
ditissimi vetustatis Interpretes Jose-
phus Scaliger, & Samuel Bochartus.
Immo Verrius inter veterem Roma-
nam, & veterem Graecam minimum
interesse contendebat, hisce ductus
Ennii versibus:

*Contendunt Graii, Grajos memo-
rare solemus,*

*Quod Graeca lingua longo post tem-
pori tractus.*

Hos pavi.

Nec mirum si a quibus Romani ge-
nus duxerant, eorum & linguam re-
tinuerint, quippe profecti ex Abori-
ginibus, quorum genus a Graecis ple-
rique scriptores repetunt. Multo nam-
que ante bellum Trojanum tempore
Arcades Oenotro Lycaonis filio du-
ce ex Peloponneso in Italiam sese
effuderunt, & cum montes occupas-
sent, a finitimis Aborigines appella-
ti. Graecis enim mons *ὄρεας* dicitur.
Atqui hi Graecorum gentem vetu-
stissimam Pelasgos, a quibus & Ar-
cades erant oriundi, ex Haemonia

D 5 in

in Italiam appulso, ac diuturnis erroribus fractos & dissipatos, sedibus exceperunt. Ad Arcades autem aliqui scriptores referunt usum dimidia-
tae lunae in calceis Romanorum senatorum intextae: propterea quod auctores eorum Arcades de antiquitate cum luna contenderent, quamvis aliqui velint esse notam centenarii numeri, quo fuit a Romulo patriciorum ordo conclusus. PR. Video te Romanorum originem altius repetere, ac deflectere simul e via, cum commune sit, ac mira scriptorum frequentia comprobatum, auctores Romanae gentis esse Trojanos, qui, Aenea duce, in Italiam classe delati, haec loca tenuerunt. EM. Non me fugit hanc opinionem late manasse, ac diuturnitate coaluisse, itaque omnium animis inhaesisse, ut qui eam convellere tentet, is conetur vel Iovi fulmen, vel Herculi clavam extorquere. Unum Bochartum nempe pondus antiquitatis compressit, neque communis persuasio deterruit, quin molem hanc auctoritatis solidissimis rationibus de abstrusiori vetustate conquisitis, conaretur evertere. Nisi enim Homeri tempore Trojae regnum in Aeneae familia, ejusque posteris perstitisset, nunquam summo
poë-

poëtae illa caemina excidissent :

Νῦν δ' ὃν Αἰνείας βίη Τροέσσιν ἀνέξει,
καὶ παῖδες παίδων, τοὶ καὶ μετόπισθε
γένονται.

*Nunc genus Aeneae Iliacis domi-
nabitur oris,*

*Et nati natorum, & qui nascentur
ab illis.*

Scio alios pro Τροέσσιν, subdidisse
ἑδύτροσσιν, forsan ut aliquid darent au-
ribus Romanorum. At undenam ac-
ceperat Homerus famam ejus impe-
rii, cujus nondum fundamenta jacta-
erant? Vixit enim Homerus circiter
mille annos ante Christum natum.
Qua propter Strabo haec verba con-
vertit in Aeneae stirpem, quae Ho-
meri tempore Trojae regnum obtine-
re credebatur. An enim Homerus fu-
turum Romanorum imperium cogi-
tatione praeceperat per divinationem
poëtis familiarem? quod nemo sanus
admiserit.

Neque vero desunt scriptores, &
quidem gravissimi, qui tradant AE-
neam esse sepultum in urbe Berecyn-
tho secundum flumen Nolon: quo-
rum meminit Agathocles Cyzicensis
apud Festum Pompejum. Ac illa in
regione flumen esse dicitur, & lacus,
& urbs, quae ab Ascanio Aeneae
filio traxere nomen, quod ex Stepha-

no Geographo & Melacognoscere licebit . Immo Dionysius Halicarnasseus , ex *Troicis* Hellanici refert, AENEAM Thraciam & Pallenem fuga petiisse , ASCANIUM autem Trojae cum imperio remansisse . Quibus auctoribus facile vicerim AENEAE fo-
 bolem , & reliquias Trojanæ gentis Romam nunquam fuisse traductas , nec e patrio solò discessisse . Si vero non testibus tantum , sed conjecturis etiam agere placeat ; non paucas ex historiis Bochartus excitavit . Multis enim annis quam Roma condita fuerat , receptus fuit 1. cultus Veneris apud Romanos . Qui cultus si AENEAS Italiam attigisset , sane coaluisset cum ipsis Romæ natalibus . Et tamen in Roma veteri nullum vestigium hujus cultus eminet ; ut ne sub Regibus quidem nomen Veneris fuerit auditum . Quocirca Scaliger reprehendit Ennium quod dixerit :

Te nunc sancta Venus precor , & genitrix patri nostri .

atque addit in ejus ad Festum eruditissimis notis , Venerem quod a peregrinis regionibus venerit hoc habuisse nomen .

Quod si Romanam gentem AENEAS condidisset , Phrygiorum numinum

1. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12.

num cultum, & praecipue matris suae Veneris, ac Apollinis, religionem instituisse. Quippe principem locum Apollo inter Trojanos deos obtinebat. Ejus vero cultus veteribus Romanis non innotuerat. Nec enim a Numa, ut Arnobius testatur, in deorum indicem relatus invenitur.

Quae major apud Trojanos religio quam Rheae matris, e Cretae cum Trojanae gentis auctoribus in Phrygiam translatae? At ea non ante annum Urbis DL. diis Romanorum fuit adscripta: quo tempore monente oraculo Rheae simulacrum, Attali Regis permisso Romam inde fuit advectum. Quod autem credunt, simulacra deorum in Latium ab Aeneae fuisse primum allata, tam falsum est, quam quod falsissimum. Scimus enim ex Varrone, cuius testimonium adducit Augustinus, Romanos deorum imaginibus annos CLXX. caruisse; non quod eas vel amiserint, vel, ut aliquorum opinio fuit, ejecerint (eis enim religio fuisset) sed quia nondum norant.

Nec (quod ex Plutarcho accipimus). Numa, ne meliora deterioribus exprimerentur, ut Clemens Alexandrinus refert, simulacrorum
cul-

cultu populo interdixisset, si animos
ea religione imbutos invenisset. Quam
fabulae suspicionem auget Bochartus,
commixtis inter se Phrygiis & Ro-
manis vocibus, in quibus Phrygium
vocabulum recognoscit nullum.

Sed ne longius excurram, non
aliunde linguam Latinam quam a
Graeca eruere licebit. Idcirco nun-
quam fuit Latinae linguae studium,
ab abstrusa Graecarum literarum co-
gnitione sejunctum. Immo, quasi per-
petuum elegantiae foedus iniissent,
pulsis Latinis literis, Graecae simul
exularunt, illisque revocatis, hae re-
dierunt. A Graecis enim non modo
scientia omnis & eruditio profecta
est, sed & literarum formae, quas
Graecos a Phoenicibus accepisse tra-
ditum est. Phoenices autem ipsae
invenerint primi, an vero sumserint
ab Hebraeis, non satis constat. Si-
quidem nihil est a scriptoribus magis
investigatum ac minus deprehensum,
quam origo literarum. Eam enim
his rebus noctem vetustas offudit, ut
omnibus datus sit disputandi locus.
Quapropter non mirum si nostris tem-
poribus Olaus Rudbechius, homo
Gotthus, diu tamen in antiquitate
versatus, non est veritus literarum
originem asserere genti suae; propte-
rea

rea quod pleraeq̃ Runae inversae nostras reddant literas; quasi non ad eos, ut ad caeteros, ex eadem origine pervenisse facile sit. Ex antiquioribus vero Diodorus 1. Mercurio Aegyptio literarum inventionem assignat: quicum consentit Cicero 2., cui quintus est Mercurius, Theut Aegyptiis dictus. Hunc 3. Plato tradit ostendisse Regi Aegyptio literarum inventionem, qua se memoriae subsidium comparasse praedicabat: Regem autem respondisse, arte illa non tam memoriam, quam reminiscentiam juvari: deinceps enim homines literarum praesidio confisos memoriae studium remissuros. τῷτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθῃ μὲν ἐν ψυχαῖς παρεῖν μνήμης ἀμελετησία. ὅτε διὰ πίσιιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων ἐκ ἐνδοθεν αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν ἀναμνησκομένης. ἐκ οὖν μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὖρες.

Ab hoc autem Theut duxere Graeci suum θεός, unde Latinis Deus: ut produnt viri originum peritissimi. Alii a Menone quodam in Aegypto inventas arbitrantur. Alii ab Aethiopibus, indeque ad Aegyptios eorum colonos commigrasse, ac deinceps ad gen-

1. Lib. 3.

2. Lib. 3. De nat. Deor.

3. Plato in Phaed.

gentes credunt manasse caeteras 1.
 Plerique putant literas a Mose tra-
 ditas Hebraeis, ab Hebraeis Phoe-
 nicibus, a Phoenicibus tandem aliis
 nationibus, ad quas vel novarum se-
 dum cupidi, vel mercium causa 2.
 navigarunt. Exstat illud apud Vos-
 sium 3. epigramma:

*Primus Hebraeis Moses monstravit
 literas,
 Mente Phoenices sagaci condiderunt
 Atticas,
 Quas Latini scriptitamus edidit
 Nicofrata,
 Abraham Syras, & idem repperit
 Caldaicas,
 Isis arte non minori protulit Aegy-
 ptias,
 Gulfila promsit Getarum quas vi-
 demus literas.*

Josephus vero Scaliger, a quo te-
 mere nunquam dissenferim, quovis
 pretio contendit Phoenicias literas
 diu ante Mosen in usu 4. fuisse, ac
 eas olim Hebraeos, hodie Samaritas
 retinere: quorum formas in numisma-
 tibus, quae quotidie in regionibus
 Ty-

1. Diod. lib. 3.

2. Eumolpius apud Clem. Alexand. Euseb. lib. 10.
 cap. 5. De praepar. Evang.

3. Lib. 1. cap. 6. De art. Gram.

4. In epi. ad Ricardum Tamisonem.

Tyri & Sidonis e ruinis effodiuntur, adhuc ait existare. Hebraicam enim linguam censet eandem esse quae Chananaeis, hoc est Phoenicibus, erat in usu Abrahami tempore. Res esset expedita, si fides haberi posset Josepho Hebraeo, a quo accepimus Sethi liberos in duabus columnis, quarum altera lateritia erat, altera lapidea, rerum coelestium elementa, sibi observata conscripsisse. Graecorum autem non pauci Cadmo & Phoenicibus non literas modo, sed omnes fere doctrinas acceptas ferunt, ut Critias apud Athenaeum 1. in eo versu, in quo literas subsidium vocis sane quam eleganter appellat:

Φοίνικες δ' ἔνθεν γράμματα ἀλφειλογα.

Phoenices invenerunt vocum adiutrices literas.

Et exstant haec apud Laërtium, Zenodoti de Zenone:

Εὐ δὲ πᾶσα Φοίνικα τί δ' ἐθίον; ἢ καὶ δ' Κάδμος

Κῶν, ἀφ' ἧ γατρὸς ἦλθε Ἰκαριΐδας.

Es quidem patria Phoenix. Quis livor? erat,

Et Cadmus ille unde Graecia scriptam habet paginam.

Et Lucanus:

Phoenices primi, famae si creditur ausi

1. Lib. 1. cap. 9.

Manfuram rudibus vocem signare figuris.

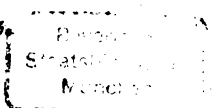
Quae sententia, collatis Phoenicum & Graecarum literarum imaginibus, plane comprobatur: siquidem figurarum est minima dissimilitudo, eaque parva collisione aut adjectione sensim enata. Nec leve argumentum est illud, quod ducitur a literarum nominibus, quae sunt profecto Phoenicia. Unde Crateri Thebano de Grammaticis quaerenti, cur non diceretur *ἄλφα*, *ἄλφατ* ; *γάμμα*, *γάμματ* ; ut *χράμμα*, *χράμματ* ; responsum fuit, quod non Graeca, sed Phoenicia & barbara essent nomina. Sunt & qui multo ante Cadmum tempore literas in Graecia ipsa natas esse contendunt, inter quos Tzetzes: propterea quod aliter Cadmo reddi non potuerit celebre illud oraculum, & Bellerophon tabellas detulerit, quibus necis suae mandata continebantur: quorum me neutrum persuaferit: potuit enim oraculum edi sine scripto, sicut apud alias gentes, quibus certo scimus nullum illis temporibus fuisse literarum usum. Et Bellerophontem Cadmo esse antiquiorem nemini, vel mediocriter erudito, probabitur. Etenim Cadmus aequalis fuit Sisypho Bellerophontis avo, a quo Corynthus condita fuit.

fuit triennio ante quam a Cadmo Thebae 1. Eustathius vero tradit, literas diluvii tempore conservatas a Pelasgis, eosque ob id divinos appellatos. Quam suis temporibus ait fuisse Graeciae universae sententiam, Ab iisdem Pelasgis literas in Latium pervenisse auctor est Plinius 2. Et Diodorus tradit, literas in Graecia fuisse ante diluvium pervulgatas, earumque memoriam simul cum caeteris artibus a diluvio intercidisse. Hinc Aegyptii Graeciae labem in suam, vertere laudem, ac inventionem cum literarum, tum Astrologiae, tum selectiorum artium Graecis ereptam, ipsi prae se tulerunt. Porro literarum Pelasgicarum reliquias in Graecia superfuisse, vel illud indicio est, quod earum origines diversis vocabulis notentur, ac alterum Phoeniciarum, alterum Pelasgicarum literarum genus sit appellatum. Quapropter Josephus in libro contra Appionem mihi videtur Graecis iniquior, cum non modo hanc vetustatis notitiam libenter ignoret, verum etiam contendat Graecos ad Homeri aetatem caruisse literis, negetque ullum fuisse Graecum scriptorem Homero antiquiorem.

Hunc

1. Iliad. 2.

2. Lib. 7. cap. 56.

Hunc illi errorem eripere poterat versus Iliados 1 :

Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῇ θυμοφθόρα
πολλά.

*Scrībens in plicata tabula multas
vitae insidias.*

Poterant eum admonere inscriptiones Homero, & Trojano bello antiquiores, & prae caeteris versus ille, quem in tripode incisum vidit Herodotus :

Ἀμφοτέρων μ' ἀνέδνατο εἰν ἀπὸ Τηλεβοάν.

Illud vero demiror, hominem adeo in omni antiquitate versatum, nihil de tot scriptoribus ante Homerum celeberrimis cognitum habuisse; Lino scilicet, Philamone, Thamyride, Amphione, Orphea, Musaeo, Demodoco, Phemio, Aristaeo, & nonnullis aliis. Verum ut ad propositum revertar, quaecumque de literarum origine disputantur, omnia mihi tenebrae sunt. Id constat unum, Latinos a Graecis, unde genus ducunt, etiam summis se literas, & cum Graeca, Latinam linguam perpetuo esse foedere conjunctam. Ac praeter caetera illud profecto maximum fuerit indicium, quod eadem olim fuerint Latinorum, & veterum Ionum, literae, quas in tabula Delphica, quae,

te-

a. Lib. 17.

teste Plinio, erat in Palatio, Minervae dicata, observare licuit, hac inscriptione:

NAVCIKRATEC TICAMENOV
ΑΘΕΝΑΙΟC ΚΟΡΑΙ ΚΑΙ ΑΘΕΝΑΙ
ΑΝΕΘΕΚΕΝ.

Hodie legimus:

*Ναυσικράτης Τιταμένης Α'θηνάϊος κόρη
καὶ ἀ'θηνᾶ ἀνέθεκεν.*

Et observare est in marmoribus Farnesianis, quae sunt in hortis ad Tyberim. Ac vix poterat Italia Graeca lingua carere, cum magnam partem Graecis esset coloniis occupata. Praeter illam oram Italiae, quae Graecis institutis & populis tota tenebatur, & ob optimarum artium studia, & scientiarum, ac praecipue Pythagoricae doctrinae laudem toto orbe celebrabatur, ac ab universae Graeciae populis frequentabatur; si caeteras percurreremus Italiae regiones, ubique aut longo terrarum tractu continuatas, aut sparsas offendemus Graecorum colonias.

Commercium populorum doctrinarum commercia exceperunt, & Graeci sermonis usum ad scholas, & universa literarum studia simul cum ipsis literis derivatum propagarunt. Etenim e Graecia, ubi vel institutae sunt,

sunt, vel educatae doctrinae, quibus oris & animi rusticitas depulsa est, ac ipsa propemodum humanitas homini tributa, influxerunt in alios populos, & ad nos potissimum simul cum Graeca lingua penetrarunt. Nam simul ut inter Romanos diluxit eloquentia, recepta est in urbem Graeca lingua, & ei quodammodo civitas data. Vix enim ullus ante Catonem majorem probabilis orator est habitus. Hunc autem annis jam confectum Graecis sese literis tradidisse ferunt. Quem morem consequens aetas ita frequentavit, ut solenne esset omnibus, qui sermonis & morum elegantiae studebant, conferre se in Graeciam, ut ibi simul cum philosophia & eloquentia, Graecae quoque linguae usum addiscerent. Celeberrima sane fuit Atheniensis schola, ubi philosophia & eloquentia, privatis veterum Philosophorum disputationibus excitata, postquam sub umbra confedisset, migravit in forum. Pericles enim ac ejus aequales ab Anaxagora instituti, cum rerum naturalium notitiam, tum differendi rationem ac eloquentiam inde susceperunt. Quam philosophiae partem Socraticorum schola, indeque profecti Peripatetici, summa cum laude propagarunt. In Graeciam autem

tem non Romani solum, sed & barbari conveniebant : quorum illustri Anacharsis Scythæ . Immo & Regum filii ad addiscendas ingenuas artes & disciplinas eo mittebantur, quod de Arryba Epiri Rege tradit Justinus. Hinc a Graecis grammaticis & criticis inventi sunt accentus, quibus in exterorum usum verborum sonus certis quibusdam numeris & temporibus distingueretur . Atque Athenis in primis non modo candor elocutionis eluxit, & proprietas vocabulorum ; sed & succus ille natus, ac sanguis incorruptus, minimeque fucatus orationis nitor, ibi maxime conservatus est & excultus, quem aetas posterior novis & exquisitis ornamentis adeo resperxit, ut dum sermonem, sive Graecum sive Latinum, eximia suavitæ condiret, vigorem extenuaret, & nervos robustæ sanæque dictionis inciderit . Atheniensi scholæ proxima fuit Rhodia, ingenuis artibus atque eloquentia sanè percelebris ; & vel ob unum Ciceronem a Milone Rhodio perpolitum & excultum, sanè dignam, quæ summis laudibus efferatur .

Discurrentibus Alexandro duce una cum Graecorum armis etiam artibus & institutis, in multis regionibus

bus doctrinarum scholae fundatae fuerunt; quarum celeberrima fuit Alexandrina, ubi exemplo Aegyptiorum, qui singulis morbis certos adhibebant medicos, tanta fuit medicae artis celebritas, ut qui operam iis doctoribus dedisset, apud alias nationes in summa esset existimatione doctrinae. Atque haec ut eloquentia & philosophia cesserit Atticae; tamen post acceptam a Christi discipulis veram religionem, divinarum legum interpretatione, sacrarumque disciplinarum cognitione, caeteras longe superavit. Hinc enim & subtilior interpretandi ratio, & acumen investigandi, & disputandi vis orta est. Hinc eruditio est profecta selectior, quae abditos theologiae sensus recludit, & divinitatis arcana resignat. Hinc veterum patrum eruditissimus Clemens Alexandrinus exstitit, hinc Origenes, hinc verae ac incorruptae religionis propagator, & errorum vehemens exagitator Athanasius prodiit. Hinc Cyrillus arma viresque sumsit in Nestorium contendendas. His aliisque viis Graeca eruditio in omnes terrarum oras dilapsa est: posteaque translato ad Graecos per Constantinum imperio, doctrina Graecorum longe lateque peregrinata, se ad natale forum

lum revocavit, & obrepente barbarie sensim elanguit, ut efferatorum hominum armis exagitata conciderit.

Non mirum igitur si Graecorum lingua apud omnes omni tempore fuit incolumis: quia quamvis diuturno imperii praesidio fuerit destituta, tamen studiis disciplinarum, copiaque librorum, ac inventione omnium artium & facultatum in gentes, ac aetates manavit universas. Quod secundum Graecam, linguarum nulli contigit praeterquam Latinae, cui terrarum oras omnes aperuit imperii majestas; quae tanti fuit, ut non modo populos inter se regionibus moribusque disjunctos, sed scientias etiam & artes, quotquot Graece traditae fuerant, Romanae linguae commercio comprehenderit. Quod de vulgaribus linguis sperare minime fas est: deest enim illis & amplitudo imperii, & inventorum dignitas, & auctoritas antiquitatis, & consensus denique universorum. Quamobrem uni scriptores Latini (Graeca enim non ad usum, sed tantum ad intelligentiam, plerumque addiscitur) inventis, cogitationibusque suis perpetuam vitam, nullis finiendam limitibus comparaverint. Atque his tibi utilitatem solum

Latinae linguae proposui. Voluptas vero est illius tanta, quantam si Graecam exceperis, aliarum linguarum habet nulla. Usque adeo & ornari potest, & contrahi modo, modo laxari, ac ad numerorum & sententiarum varietatem flecti, & verborum luminibus mirisque translationibus illustrari. Habet enim illa, similiter atque Graeca, quo praestet caeteris: nempe varietatem terminationis, qua singularum vocum certas & praecipuas affectiones sive casus in nominibus, personas in verbis, numerum in utrisque, notet atque distinguat. Hinc ad numerorum & ornamentorum rationem duci verba possunt arbitrata dicentis: ita ut sententia minime obscurata perturbatave trajectis verbis numerosae atque concinne cadat oratio. Quibus ornamentis omnibus vulgares linguae carent; quoniam earum voces plerumque unica terminatione proferuntur, & signis tantum praepositis earum variae affectiones enunciantur: idemque sermo verborum trajectionem, qua maxime numerus conficitur, minime patitur, neque fert latiorē excursū, ac liberam partium collocationem, nam nisi eadem semper utaris compositione verborum, sententiam facillime obrueris & ob-

& obsecraveris : ut qui voluerint in vernaculis linguis idem experiri quod in Latina, eruditissimi illi quidem, & dum Latine dicerent eloquentissimi; tamen habiti sint in vernacula putidiusculi. Latinis autem verbis sententiae concluduntur gravius, & validioribus nervis singulae partes uno deductae ambitu contorquentur; cum sermo vernaculus laxus plerumque sit, atque remissus; saepius enim sententiae verbis, quam verborum collocatio sententiis est accommodanda: quia non licet arbitrato scriptoris orationis locare partes.

Mitto nunc Latini sermonis leporem & veneres, mitto vocabulorum ubertatem & significationum foecunditatem, mitto particularum, quae quasi orationis fibrae sunt, multitudinem, nexusque facilitatem & gratiam, mitto verborum copiam, jam diu ab antiquissimis scriptoribus ad usum artium & doctrinarum comparatam, mitto elegantiam, mitto majestatem, & in ipso verborum sono imperium consulare. Nihil commemorem quantopere flexilis sit & facilis ad omne genus orationis; quam gravis in sublimi dicendi genere, quam suavis in mediocri, quantum in humili perspicua, atque dilucida.

Præterea accentuum varietatem, & consonantium atque vocalium literarum permissionem, quibus tantus lepos sermoni conciliatur, si apte componantur voces, ac intermisceantur, ut nihil numerosius incidat in aures, nihil in animum illabatur jucundius. Nihil tandem attingam de luminibus verborum & translationibus, quae magnam partem scribentium artificio tribuuntur. P. R. Id nunc ipsum est de quo maxime tecum dissentio. Nescio enim an pro suo quisque jure transferre verba in lingua Latina possit, sicut in vernaculis. In lingua enim quam nec a nutrice haurimus, nec arripimus a consuetudine populari, verba novare atque transferre, res profecto est plena periculi. EM. Transferas per me licebit, si vocum singularum proprietatem, & nativum germanumque sensum fueris assequutus; idque modeste facias & verecunde, ac modum ut decet adhibeas. Quid enim? anne tibi videtur absurdum si dixerim, translatione sensum verborum minime immutari? P. R. Quid nō videatur? Quid enim aliud agimus quum verba transferimus, nisi quod, depulso nativo sensu, similem alium vocibus consignamus?

EM. Falleris. Qui enim sensus ini-

initio vocabulis est innatus, is haeret perpetuo, nisi barbarie populorum, aut corrupta consuetudine obliteretur. Quoad enim usus communis germanum, ac nativum sensum verbis tribuit, nunquam translatione perimitur, aut mutatur ejus verbi significatio; sed species potius alterius rei vertitur in alteram, quod tibi exemplo patefaciam.

Sumamus verbum *lambere*. Sane quoquomodo illud verses, nunquam impetrabis ut significet abscindere, rigare, mordere, aut aliud quidpiam. At si verbo *lambere* praeponas *flamman*, eique subicias *trabes*, ut haec prodeat oratio: *flamma lambit trabes*; tunc nihil huic verbo de veteri significatione detractum erit, quia nihil hic aliud significat quam lambere, lingua; sed tantum linguae imagine flammam indues, linguam & flammam communi quodam attributo complectens. Quoniam igitur linguae proprietas est flammæ communicata, & altera in alteram conversa, speciem, jamque flamma sub imagine linguae nobis objicitur; ideo mens, quae duo ista quodammodo simul confundit, adjunget eis verbum *lambere*, in cuius significationem flamma conversa est. Nulla est igitur, si

ad sensum vocabulorum respectus, vera translatio, sed specierum tantum communio fit imaginumque conversio. Siquidem igitur verborum proprietatem teneas, & communia rerum attributa recte noveris, atque commiseris, nunquam in verborum usu peccaveris. Manet enim in translationibus nativa significatio vocabulorum incolumis, quia nunquam ex una voce mens novum aliquid concipit, nisi idem illud assumerit imaginem nativam illius vocis significatione comprehensam. Quocirca, *summa me voluptate perfudisti*, recte dixeris, nec tamen hic verbum *perfundere* aliud significat, quam quum dicitur aqua perfundere. Sed quia mens sub imagine aquae voluptatem facile concipit, ideo *perfundendi* verbo *voluptas* adjungitur: conversa est enim voluptas in aquam, atque adeo in imaginem verbo *perfundere* inditam.

Quamobrem qui recte sapiunt, veteres comicos nunquam amittent e manibus: quoniam hi prae caeteris propter proprietatem sermonis & popularem loquendi consuetudinem nativam reddunt verborum significationem, qua cognita, tutiores in translationibus erimus ac feliciores.

PR.

PR. Quoniam ad auctores dilapsus es, coepistisque digitum ad fontem intendere; perge porro reliqua: ne si quando animum ad haec studia institueris, imperitiis labar, omissoque scriptorum delectu, aut operam prorsus perdam, aut cogar oberrare diu.

EM. Aetates tibi, Procule, ut cum maxime notandae sunt, & earum discrimen animadvertendum, quo meliores scriptores fecernas a caeteris, teque tradas iis, quorum sincerior dicendi ratio est & incorruptior. Ac aetatis sane veteris, quae a Livio Andronico ad Terentii tempora perfluxit, arripere multa possis, dummodo iudicio utaris, & delectu vocum, rejectaque horriditate sermonis, quod temporum illorum vitium fuit, ea tantum retineas, quae a Ciceronis aevo, ejusque saeculi auribus minus abhorrent. Plauti fabellis, si vetustatis vitia detraxeris, nihil uberius, nihil purius, nihil ad mores omnes, atque animi commotiones, resque singulas, quae orationem incurrant, accommodatius. Cultior est sane Terentius, & pressior, atque limatior; & ut in eruditiori saeculo, ita compositus & elegans, ut complecti possis totum. Plautus tamen fudit se latinus; ita ut plus tuleris si ex co me-

liora carpseris , quam si Terentium voraveris integrum . Flos vero latinitatis & nitor, Ciceronis aevum fuit. Quis enim Varrone cautior ? quis Caesare purior ? quis Lucretio & Catullo simplicior ? & , nisi ad historiae stylique illius majestatem accommodata vetustas delicatulos offendat, quis integrior Sallustio ? quis Nepote sincerior ? quis ipso tandem Tullio in tanta translationum copia incorruptior ? quis elegantior ?

Nativa haec & incorrupta latinitas ad Augusti aetatem in omnibus ejus aevi scriptoribus viguit : nempe Virgilio, Tibullo, Propertio, Ovidio : inclinavit vero ab Augusti morte , propter colluviem peregrinorum, & exterorum dominationem , quorum regia ut peregrinis moribus , ita & verborum insolentia scatebat : indeque barbaries sensim influxit in urbem , novaque multa in posterioris aevi scripta cum vocabula, tum etiam dicendi genera , irrepperunt : ut ii scriptores ipsis Latinis vocibus adhibitis , novam quandam reddiderint compositionem verborum atque commissuram , a quibus aures Romanae, sermonique purioris saeculi astrictae, plane refugiunt .

Quod aetatis vitium Quintiliano
& Se-

& Senecae, viris illis acutissimis, sub-
 oluerat. Hic etenim in prologo pri-
 mae declamationis, *Ut possitis* (in-
 quit) *aestimare quantum quotidie in-*
genia decrefcant; & nescio qua int-
quitate & ad malum pronitate natu-
rae eloquentia se retro tulerit. Quic-
quid habet Romana facundia quod
insolenti Graeciae aut opponat, aut
praeferat, circa Ciceronem effloruit.
Omnia ingenia quae lucem nostris stu-
diis attulerunt, tunc nata sunt. In
deterius quotidie data res est.
ut ad summum perducta, rursus ad
infimum velocius quam adscenderant
relabuntur. Quintilianus vero aetate
sua nihil puri, nihil integri reliquum
esse in lingua Latina, sed ubique
fucum esse, scribit lib. 9. cap. 3. Ver-
borum figurae & mutatae sunt sem-
per, & utcumque voluit consuetudo
mutantur. Itaque si antiquum sermo-
nem nostro comparemus, pene jam
quicquid loquimur figura est: ut Huic
rei invidere, non (ut omnes & Cice-
ro praecipue) Hanc rem: & incum-
bere illi, non in illum, & plenum,
vino, & non vini: & huic non hunc
jam dicitur, & mille alia, utinamque
non pejora vincant. Quid multa? ro-
tus prope mutatus est sermo. Et Se-
neca ep. 39. Commentarios quos des-

deras, diligenter ornatos & in angustum coactos, ego vero componam; sed vide ne plus profutura sit oratio ordinaria, quam haec, quae nunc vulgo *breviarium* dicitur: olim cum Latine loqueremur, *summarius* vocabatur. Agellius quoque sensit Latinis, verbis significationem inhaesisse aliam, prorsus a nativa. *Animadvertere* est (inquit) pleraque verborum Latinorum ex ea significatione, in qua nata sunt decessisse, vel in altam longe, vel in proximam; eamque decessionem factam esse consuetudine & inscitia temere dicentium, quae cujuscumque sint non didicerint. Neque hoc latuit auctori dialogi de claris oratoribus, ubi Maternus ait, in quoque verbo quotidiani sermonis faeda & pudenda vitia deprehendi. Alia praetero quae diligenter collegit Adrianus Cardinalis in aureo libello de sermone Latino, cui egregiam dissertationem praefixit, ubi Latinos scriptores in quatuor descripsit aetates. Extulit tamen posterior aetas nonnullos, qui vitiosae consuetudini cultu, & delictu verborum obstiterunt; ac praeter ceteris jurisconsulti, quos interpretandi necessitas in assidua legum antiquarum, & veterum vocum investigatione detinebat: quo ex studio in-

inhiasset eorum dictioni praeiorum verborum proprietates & dignitas, ac nunc eorum orationem Tribonianus interdum sui saeculi sordibus infusasset, nihil eorum scripta legentibus occurreret vitiosum.

Qui vero animadversionibus suis, & praeceptis, atque observationibus in hujus studii cursu te ducant, habebis ex recentiori aetate non paucos. Praeter Vallam, qui faciem primus sustulit, plurimum ad emendationem sermonis contulit Adrianus Cardinalis, cujus proxime a nobis facta mentio est; Bartholomaeus Riccius cultissimus scriptor in suo *Apparatu Linguae Latinae*, & observationibus suis Antonius Schorus, & qui plura ex istorum observationibus in suas transtulit Gifanius. Thomas Linacer rationem emendatae structurae tam diligenter tradidit, ut nihil observatione dignum praetermiserit. Henricus Stephanus de latinitate falso suspecta, sane quam diligenter scripsit: utinam hanc operam ad vitia sermonis notanda convertisset: quod nuper conatus est Vorstius quidam, a quo duplex est suscepta tractatio: de falso & merito suspecta latinitate: haud pari cum caeteris laude, siquidem, nil praeter quam communia quaedam observat & trita. E 6 Vos-

Vossius id egregie praestitisset, si cum vocabulis, vitiosa dicendi quoque genera notasset in libro *De vitiiis Latini sermonis*. Particularum usum & vim praeter Godescalchum SteWechium explicavit egregie Tursellinus: an potius Scaurus vetus grammaticus? cujus veterem codicem nuper in Germania esse repertum, ab hominibus fide dignis accepi. Paraei Lexicon criticum alicujus esse usus potest, quamvis ex abstrusioribus multa sint ab eo praetermissa. Verborum differentias diligenter notavit Popma. Quid commemorem Nizolium, & Carolum Stephanum, quorum thesauris dictionis Tullianae studiosi vix est ut sine sua fraude careant. Terentiana & Tulliana dicendi genera Manutius commode recensuit: longe vero melius ac ordine utiliori Paraeus, qui & Plautina eodem congeffit, integris locis adductis, atque ad singula capita revocatis. Godescalchi observationes nihil moror: nullum enim ibi iudicium, nullum auctorum delectum, ordinem denique nullum deprehendo. Commentarios Stephani Doletii, oblata facultate quovis pretio reparaveris. Per pauca enim exstant exemplaria.

Nunc ne in vulgarium grammaticum

ticorum colluviem demergaris; ex inanum & morosarum observationum ambagibus evolvam te; ducamque ad eos, qui artem grammaticam faciliiori via, & firmioribus ac paucioribus tradidere praeceptis; & ea quae firmis observationibus, fidisque scriptorum exemplis constituta per eos sunt atque fundata, e philosophorum rationibus eruerunt. Primus adversus vulgares grammaticos clisum cecinit Augustinus Saturnius, vir in confutando acerrimus, ac in observando acutissimus; sed imbutus & ipse vulgari doctrina, contendit saepe pro viribus, non tamen se omnino explicavit, nec tam in inveniendo, quam in notandis aliorum lapsibus valuit. Excitavit tamen illius vox delitescentem diu in vulgarium grammaticorum sordibus studiosorum turbam; ut vir ingenio doctrinaque mirabilis Julius Caesar Scaliger gravissimos illos *De causis linguae latinae* commentarios in medium produxerit: quibus in libris singularum partium orationis vim atque naturam, subtilissime investigavit & prodidit, *curriculum* artem minime attigit. Exortus est tandem Franciscus Sanctius Hispanus, qui rationem collocandae cum partium, sive *curriculum*, non modo

do ex optimis observationibus, sed ex philosophorum fontibus arcessivit; & quicquid scriptorum exemplis ac testimoniis comprobavit, ex ipsa natura deduxit. Hinc vulgarium regularum inexplicabiles nexus felicissime dissolvit, suasque ipse protulit simplicissimas, quas Scioppius & Vossius cupide arripuerunt; nec modo luminibus inde excitatis latinitatem illustrarunt, sed ad puerorum usum Sanctii praeceptiones formarunt atque flexerunt. Verum existit nuper scientiarum optimorumque institutorum omnium fax: Arnaldus, qui grammaticam artem ad simplicem & communem linguis omnibus rationem revocavit. Quo ex libello non orationis modo, sed & ratiocinandi causas facillime deduxeris. Quæ in hunc libellum ex Scaligero & Sanctio influxerunt, omnia sunt explicata subtilius. Illud vero quod de natura verbi traditur, sive de substantivo, quod vocant, verbis omnibus indito, Saturnii est inventum. Apud illum quidem informe ac obscurum; ab Arnaldo vero suae luci redditum, ac feliciter explicatum.

Hanc autem Arnaldi doctrinam explicavit latius, atque ad linguam Latinam contulit, & ad usum pue-

ro.

OPUSCULA. III

rorum praeceptis sane quam paucissimis & simplicissimis concinnavit eruditissimus Lancellottus, qui eo libro, quem novam linguae Latinae viam inscripsit, attexit ad Arnaldi rationem quicquid utilius in lingua Latina Scioppius, & in suis de arte grammatica voluminibus Vossius observavit, ut in hoc uno libro a tot vulgarium grammaticorum nugis, quibus juvenus miserrime teritur, te felicissime, non sine laboris temporisque compendio, vindicaveris. Habes breviter rectam addiscendae linguae Latinae rationem: nunc iis quos procul nobis obviam venire cernimus operam demus.

J. VIN-

J. VINC. GRAVINÆ

Jurisconsulti

D E

CONVERSIONE

DOCTRINARUM.

A D

J. GABRIELEM

REGINERIUM.

Instituentibus nobis, Regineri doctissime, de re literaria disputare; ac tecum una scientiarum statum percurrentibus, sæpe in sermonem injicere soles, ac mirari, & , quæ tua humanitas est, dolere simul, labantem Italiae doctrinam, ac prope jacentem. Cum ea regio, in qua splendor, & elegantia, florentibus Romanorum opibus, nata est, & multis post sæculis, quamvis convulso jam imperio, restituta, nunc non modo videatur hujus laudis præsidio

sedio spoliata; sed in summam bonarum artium ignorationem pene demersa. Qui sane status cum pluribus nationibus lugendus sit; quippe quibus leges tam bene vivendi, quam recte sentiendi, ac ipsa propemodum humanitas ab Italia primum affulserit; tum maxime nobis est perpetuo deplorandus, quibus post ereptum imperium armis partum unus supererat doctrinae splendor & eloquentia: qua si non corporibus: at animis tamen hominum imperabamus. Nam etsi post imperium in Graeciam adsportatum, & Italiam barbarorum armis divexatam, Itali ab omni cultiori scientia & sermonis ac morum elegantia relictæ fuerint; emergerat tamen quatuor fere ab hinc saeculis prisca dignitas, auctore potissimum ac vindice Francisco Petrarca, homine supra quam tempora ferebant erudito atque disertio: qui bonarum artium institutionem Italiâ jam abactam atque depulsam, a veteribus fontibus arcessivit, bonaque studia longo jam tempore intermissa revocavit. Is enim veteres oratores atque poëtas unde fuerant barbarie dejecti restituit, & eloquentiam reduxit jam diu exsulantem. Ejus exemplo (ut hominum ingenia statim atque favilla

la inciderit, exardescunt) affectum, jam opus, egregie fuit a nostris pro re nata continuatum, atque adeo confectum: eoque melius omnia processerunt, quod ad cultum latinitatis studium Graecarum literarum, quod caput est omnis eruditionis, accessit. Postquam enim Graecia in barbarorum potestatem redacta est, ea vastitas pervasit florentissimas olim orbis universi regiones, ut coacti fuerint homines eruditi, qui id temporis erant, conspiratione animorum facta, patrios lares cum peregrino solo commutare, avecta quæ secum Graecorum doctrina, in Italiam, velut in aram, confugere. Quæ calamitas quantum detraxit Graeciae dignitatis, tantum adiecit Italiae fluentibus ad nos optimis artibus, quas ferox & asperum barbarorum ingenium crudeliter misereque vexabat. Itaque Graecia semel atque iterum scientiarum lucem attulit Italiae. Quas enim artes olim Romani Graeciam occupantes per se sumserant, deinde amiserant, easdem in Italiam fuga compulsas recuperavimus, per Emmanuelem potissimum Chrysoloram, Bessarionem, Trapezuntium, Gazam, Argyropulum, Chalchondilam, Lascarem. A quibus Graecis literis eruditi Leonardus Are-

Aretinus, Philolphus, Guarinus,
 Poggius; & per totam Italiam scho-
 lae Graecarum literarum fuerunt in-
 stitutae: ut inter hos demum Lauren-
 tius exstiterit Valla, qui felicius ex-
 spectatione omnium operam eloquen-
 tiae navavit, & post extinctam lati-
 nitatem, tum ipse princeps est in
 Latina urbe latine loquutus, tum la-
 tine dicere alios docuit. Haerentem
 enim adhuc barbariem, insolentiam,
 que verborum clam in aliorum scri-
 ptis incubantem, unus Valla detexit:
 & cum ex eo multum offensionis ha-
 beret, non sine capitis periculo pro-
 fligavit. Quo tempore literis, jam la-
 tus attollentibus, dexteram porrexit:
 Nicolaus V. summorum Pontificum
 de scientiis optime meritus: qui, ut
 opus procederet, non solum doctis vi-
 ris opes & alimenta suggerebat; sed
 veterum libris ingenti pecunia repa-
 ratis, ac toto orbe diligenter exquisi-
 tis, conualescentes doctrinarum radi-
 ces confirmabat. His ducibus huma-
 niores literae universam Italiam per-
 vagatae trajecerunt alpes, unoque
 tempore non ex Italia modo, sed e
 remotissimis quoque regionibus pri-
 scum Graecorum & Latinorum in-
 genium eluxit. Consentia namque
 dedit Janum Parghasium, vel cum
 doctis-

doctissimis veterum ingenii subtilitate, interpretandi facilitate, proprietate loquendi, & antiquitatis notitia comparandum; & Pomponium Laetum, vetusti moris atque elegantiae vindicem. Etruria Politianum ingenio amoenissimo atque acutissimo, non solum vertendis veteribus, & illustrandis, sed imitandis iisdem & exprimendis, alligata, & soluta oratione tum patrio, tum Latino sermone felicissimum: Petrum Victorium: & ut alios praeteream, Acciajolium, summo genere atque insigni doctrina virum. Venetiae vero Hermolaum Barbarum, eruditione, atque eloquentia praestantissimum. Quos exceperunt Erasmus, Reucelinus, Budaeus, Morus; quorum alter Belgium, alter Germaniam, alter Galliam, possidemus Britanniam, Graecis & Latinis copiis locupletavit. Porro cum hi, horumque similes, illustrandae antiquitati operam darent; exstiterunt in Italia Bembus, Sadoletus, Bartholomaeus Riccius, Jovius, Julius Camillus, Majoragius, Navagerius, Sigonius, Paulus Manutius. In Germania Longolius, in Gallia Muretus, aliique complures, qui prae caeteris studiis Latinam eloquentiam complexi sunt, ac Ciceronis in dicendo

do divinitatem ita suspexerunt, ut ei se totos dediderint; ac in eorum ore temporibus alienissimis, non modo germana & nativa latinitas, sed vox etiam Tulliana resonarit. Poëtarum autem veterum splendor, vis, ubertas, & artificium in nostris hominibus ita revixit, ut secundum Virgilium, Catullum, Horatium, eosque omnes, qui aurea, quam vocant, ætate concluduntur, collocandi merito sint Sanazarius, Capycius, Rota, Fracastorius, Cotta, Vida, Antonius Telesius, & ejus civis Martyranus, Navagerius, Castalio, Flaminius, Pontanus, ipsomet Scioppio, homine Germano, suadente, vel certe non repugnante. Hispanias, ne singulos attingam, e tenebris eripuerint hi celeberrimi literarum restitutores, Nebrissenis scilicet, Pincianus, Ludovicus Vives, vir in judicando acutissimus, ac in dicendo elegantissimus, & Franciscus Sanctius, grammaticorum cum novorum, tum veterum princeps: quippe rationibus tam simplicibus grammaticos nexos explicavit, ut observationum & regularum infinitatem summa cum utilitate reciderit, loquendique usum, & collocationem partium (quam Graeci *ὀρθότης* appellant) ad tam vera
cer. &

certa initia revocaverit; ut grammaticam tractans, summum se philosophum praestiterit; & cum varietate lectionis concesserit nemini, scientia vicerit cunctos. Utinam compendiarium viam, quam ille patefecit adolescentibus, praeceptorum avaritia non intercluderet. Verum eloquentiae Latinae, ejus primas meo iudicio fert Italia, Gallia vestra multiplici eruditione, abstrusaque vetustatis universae notitia; & infinita linguarum cognitione respondet. Ut enim Lambinum mittam, Turnebum, Ramum, Petrum Fabrum, Petitem, aliosque complures; quorum memoria me fugerit; in unius Josephi Scaligeri magnum, uberrium, ac admirabile ingenium confluit, quicquid post homines natos mandatum est literis, quicquid est in obscurissima vetustate reconditum, quicquid illustrius in universarum gentium linguis confusum fuerit & dissipatum; ut tenebrae nobis summi viri doctrinam recolentibus obortantur. Is adjungi sibi non indignabitur Casaubonum, Bochartum, Salmasium, quorum ingenia in te, Regineri doctissime, suboriri praesentio, & quod magis mirer, aetate non confirmata: ita ut si quod nunc parvis, aliquan-

quando parias, minus sit Gallia doctrinam illorum & acumen desideratura. Jurisprudentiam autem Romae natam & cultam, ac subinde nugarum mole depulsam, Nebrissenfis, Budaeus, Alciatus sublevavit: in lucem vero evocavit Connanus, Duarenus, Briffonius, Donellus, Baro, Revardus, Vinnius, Grotius, Antonius Faber, & qui jus omnium & industriam circumscripsit, Cujacius: per quem simul cum veterum jurisconsultorum scientia, Jureque Romanorum tum publico, tum privato, mens ipsa veteris reipublicae reddita mortalibus fuit, & aeternitati mandata. Cum admodum homines antiquitatis studio tenerentur, dum verba vestigarent, res ibi conclusasprehenderunt. Nam evolvenda vocabulorum significatione, scientiae veluti sublato velo, sensim eminebant, ita ut his vestigiis ad caput sapientiae perventum sit. Etenim ingenium hominum per varios eruditionis tractus, tandem ad portum doctrinarum, nempe ad vetustiore & sanio rem philosophiam longo cursu fuit appulsum: ut post tot saecula demum eruperit se Bernardinus Telesius Cosentinus, vir elegantioribus literis ornatissimus, qui primus a veterno resiquit, & vulga-

garem physicam, dñs iratis natam, pro viribus fugavit, ejecit, obtrivit: e cujus schola doctissimi per Italiam homines emissi sunt; inter quos Stelliola, Franciscus Mutus, Campanella, Severinus; qui cum Francisco Patricio Senensi, viro in confutandis erroribus acerrimo, ac omni eruditione cumulatissimo, suas junxere copias, & infesta signa praestigiatoribus & fanaticis intulerunt. Exstat enim Francisci Muti pro Patricio defensio. Ac ex his unus Telesius de rerum universitate veterum philosophorum more differuit; ut eum jure Verulamius novorum hominum primum appellet. Caeteri magis ad alienum opus oppugnandum, quam ad suum instituendum valuerunt. Dum inter hos acerrime contenditur, ecce mirus tibi philosophorum consensus, atque concentus exoritur. Prodiit enim Nola Jordannus Brunus, Florentia Galilaeus, e Britannia Verulamius, e Dania Copernicus, e Gallia Gassendus, ac denique Cartesius, cujus qui doctrina ducuntur, non tam hominis, quam naturae vocem arbitrantur. Verum sentio te spectantem, quorsum sis evasurus, ac mirantem cur huc sermo tam longe repetitus excurrerit; nempe ut intelligas qualis

Iis meus dolor sit, cum non me fallat
 quas olim partes egerimus in fabula;
 & tamen Italorum res huc videam
 adductas, ut quorum scripta jam du-
 dum exempla erant exteris nationi-
 bus, nunc, si pauca quaedam exci-
 pias, jocus eadem sint & ludibria.
 Quae tamen vitia, nisi velis iniquus
 esse iudex, quod de te suspicari vix
 licet, non ingeniis, sed consuetudini
 potius assignaveris. Nuper enim ma-
 lis avibus inter nos tam prava judi-
 candi ratio penetravit, ut si quis na-
 tura feratur ad eloquentiam, sinceram-
 que doctrinam, pessimorum librorum
 usu, ac pravo multitudinis iudicio,
 ab opere recte instituto detorqueatur.
 Non enim scriptoribus, sed monstris,
 animi studiosorum obsidentur, ac non
 virtutibus orationis, sed infucatis vi-
 tiis rapiuntur: & si vitiosi libri de-
 sint, a novorum audacia conscribun-
 tur, stylo tam tumido, tam insulso,
 tam agresti, tam putido, ut cum ab
 eorum lectione quis abierit, ad cir-
 cum potius quam ad forum sit ido-
 neus. Per fortunas quis ferre possit,
 Plautum, Terentium, Ciceronem,
 ipsum, ab Appulejo, Sidonio, Auso-
 nio, Marciano; Horatium a Juve-
 nali & Persio; Virgilium, Catullum,
 Propertium, Tibullum, Ovidium,
 Tom. II. F a Lu-

a Lucano, Statio, Claudiano, Martiali, Silio: Sallustium, Nepotem, Caesarem, Livium, a Floro, Suetonio, & homine suorum temporum barbarie dignissimo Marcellino, superatos? Et tamen aequo animo pateremur, si his limitibus furor iste contineretur. Sunt enim hi scriptores, si non pure ac Romane, docte tamen & erudite; immo nisi modum excessissent, magnifice, splendide, ac artificiose loquuti. Sed quo stomachemur magis, partus suos putidissimos, abortus studiorum, & ingenti sui foetus immundissimos, in veterum, ac optimorum locum, Attici scilicet scriptores nostri subjiciunt; ita ut quivis sapiens graviter exarserit, cum viderit leporem a scurrilitate, magniloquentiam a tumore, munditiam a sordibus, & nativum Romani oris sonum ab importuna peregrinitate fugatum. Cumque hoc aestu jactemur, utinam mature liceret emergere; ac si non ad portum doctrinarum, quarum etiam adspectum nobis deliria novorum scriptorum eripuerunt, ad otium saltem atque ad umbram aliquando secedere. Implicant annos nostros vulgares grammatici nodis suis, adeo tenaciter simul ac infeliciter, ut cum totam pubertatem

tatem sub his tortoribus traduxerimus, scribentibus deinde nobis nihil tam familiare fit, quam solocissimus. E quibus laqueis cum evolveremus, credas ne nos in naturalem libertatem recepturi iri? immo tum in majores plagas incidimus, quum per tenebrosam illam Gotthici moris sapientiam, procellam mentium, scopulum veritatis, ac errorum turbinem, circumagimur. Nam dum viam ad sapientiae culmen affectamus, perpetua tum rerum, tum verborum caligine mergimur. Quibus in studiis qui juventutem exercuerint, in certamen literarum prodeunt (quod satis fidenter faciunt, ne dicam arroganter) nusquam haerent, nullam difficultatem refugiant, nil non attentant, nullum non continuo nodum explicant, atque ita feliciter, ut si de natura lucis & umbrae interrogentur, ipsi (vide quaeso quam sint suaves!) cura sese statim expediant; & abunde sibi satisfaciunt, & aliis satisfecisse videri volunt, si *lucem luciferam, umbram umbriferam qualitatem* esse responderint. Papae!

Talem talento non emam Milesium.
Et tamen (pro deum atque hominum fidem!) ex hac palestra confestim in comitium advolant, sumtaque toga candida, proemium adeptae sapientiae

tiae , petunt honores , & impetrant ,
 atque ita impetrant , ut nobis humi
 jacentibus vix detur ad eorum culmen
 posse suspicere . Sic demum Italia ,
 bonarum quondam artium praesidium ,
 arx doctrinarum , fons elegantiae ,
 nunc ampullis , ineptiis , & deliriis
 obruitur . Cumque hac pessima judi-
 candi ratione plurimum honos & fama
 contineatur ; si quae vox unquam ju-
 sti doloris erumpat , eorum auctorita-
 te statim opprimitur ; ita ut certorum
 hominum dignitas universorum civium
 ignorantia confirmetur . Ergo cum
 omnes honorum aditus vitiosa doctri-
 na jam obstruxerit , bonae artes , quibus
 merces ab indoctis & improbis inter-
 cipitur , alimento subducto , apud nos
 languescunt & pereunt . Nam princi-
 pes , quorum sola benignitas artes alit ,
 plerumque gravioribus curis occupan-
 tur : aut si quando doctorum virorum
 studio tenentur , eruere coguntur eo-
 rum notitiam a suis , qui saepe non
 doctiorem hominem producunt , sed
 commodiorem : ita ut vilior aliquan-
 do merx publico sumtu comparata
 bonis principibus inducatur . Et cum
 optimi quique aliena diligentia con-
 cludantur ; ideo saepe contingit , ut sub
 optimo principe , optimis magistrati-
 bus , inque innocentissima regia , eru-
 di-

dicti quum petunt, non modo non admittantur, sed ne respiciantur quidem. Unde sub studioso doctorum hominum principe doctis tamen viris aliquando est iniquissime comparatum. Etenim tum quisque quo indolentior, eo audacior, perumpit, & ad honores doctis viris principis voluntate paratos per doctrinae simulationem obrepit: docti vero, quae modestia, ferme comitatur, ab audacissimis viri repulsum ferunt, ac immotis oculis intueri coguntur honores ab impudentissimis & paratissimis sibi praereptos, & operosarum apum labores ab ignavissimis fucis absumptos. Eoque docti viri maiorem injuriam sub bonis, quam sub malis principibus accipiunt, quod spe destituto nihil tollitur, ad spem autem erecto, tanquam conscio juris sui, si denegatur, eripitur. Nam sub tyrannide cum iura silent, & rerum potitur communis hostis bonorum, eruditi dignitatis gradus a se putant alienos: unde vacant illi quidem honore, sed non carent. Legibus autem imperantibus, docti viri, & ad rempublicam gerendam idonei, si sibi honores manu assererent, jus suum experirentur: a quibus si per opes & gratiam arceantur, eadem afficiuntur injuria, quasi

vi & armis a iusta possessione deicerentur: cum humano divinoque jure magistratus, & honores, non opibus & gratia, sed virtutibus & literis discernantur. At, quod omnem spem literis adimit, temporibus corruptissimis, in quae nos incidimus, virtus & doctrina, non tam merita sunt, quam odium & molestia: cum potentiores & opulentiores, qui plerumque voluptatibus indulgent, ne tacite sua sibi desidia exprobetur, doctrinae lucem, & sapientiae faciem reformident. Quod si privata unquam auctoritate barbariem insecteris, vitiaque doctrinarum invictis rationibus castiges, irritabis, ut ajunt, crabrones; ac scurras & poëtaistros obstrepentes, inscitiamque suam rabie munientes, ac animi tumorem latratibus exonerantes, in te statim incitabis, quorum morsus, ut cimicum, si ad animum non perveniant, cutem tamen exasperant. Quamvis enim summa laus doctorum hominum sit ab improbis & sacrilegis vituperari, & quivis amaverit Phormiones & Thrasones habere censores; tamen ut impudentissimas calumnias contemseris, nauseam certe rusticae scurrilitatis vitare vix possis: tum praesertim cum videas ad horum inficetam & impuram dictionem

nem tantam hominum turbam, seu potius armentorum greges, adhinnire. Miremur nos esse risum extraneis & jocum, cum sciamus quibus plaufibus in urbe sublata sint (honorem praefabor) portentosa scurrarum & parasitorum flagitia, immanibus soloecismis & barbarismis, tanquam coeno & luto diffluentia? quorum obscenam dicacitatem, & pueriles ineptias, optimi, si dīs placet, doctrinarum in urbe censores, vel ipsis malorum carminum, seu venenorum auctoribus inquinatiores, Juvenali & Persio (nam Horatium & Ciceronis aevum nihil morantur) non sine sanorum hominum stomacho praetulerunt, ac imaginem Romanensis eloquii studiosis & peregrinis omnibus esse voluerunt. Scitos arbitros! En ad quorum iudicium gens togata recurat! En a quibus aliena laus & dignitas pendeat! En qui pretium mercium nostrarum conficiant! En Roma aediles tuos! En Varrones nostros & Nigidios, quibus non alia conditione proberis, quam si vitam impuram cum impura dictione conjunxeris! Non verear ne quicquam me fingere suspiceris, cum hujus improbitatis, atque stuporis spectator ipsemet fueris, ac pro tua doctrina & integritate reprehensor, im-

mo vero etiam exagitator, & hostis acerrimus. Tu tamen de nostris ingeniis ex horum stultitia quaeso ne judices. Nam ut soli ubertatem admireris, in incultis agris, ac prope desertis, ubi doctrinarum radices negliguntur (atque utinam non evellantur!) ingenia sponte sua pullulant, & si pravam consuetudinem effugiant, aut mature animadvertant, per se mirabiliter enituntur & efflorescunt: ut quod alicubi publica educatione, atque cura commovetur, & excitatur, apud nos domi nascatur, & in magna rerum ac temporum difficultate privato cultu praestetur. Quamvis enim rerum fastigia vitiosa ratio teneat; recta se tamen privatim insinuavit, ac si non eminet, saltem repit. Nam praeter eos, quorum virtutes & literae, vel civilibus, sacrisve muneribus, vel editis jam libris sunt insignes, quorum alii in philosophia, vel geometria, vel medicina; alii in eloquentia, praesertim in laudationibus, vel Etrusca poësi; alii in Jure civili, vel Pontificio, sacrae theologiae summa cum laude versantur. Adsunt & plures, praesertim Neapoli, ubi omnium est doctrinarum, bonarumque artium celebritas, quorum fama nondum emanavit, qui vel modestia, vel vitae in-

instituto, vel occupatione forensi, vel rerum humanarum contemptu, vel denique duriore fortuna, qua sane hic multi conflictamur, frequentiam hominum caventes in sinu gaudent, nec dum sese luci crediderunt; ita ut ad externos leviora saepe perveniant, cum graviora vix effluant: non enim aliis, sed nobis tantummodo intus canimus. Quietem enim obscuram, quam tumultuosam gloriam malumus. Nam, quod sapienter & egregie Cartesius expendit, literarum gloriam saepe totius vitae perturbatio consequitur. Vale. Romae vi. Kalend. Martias MDCXCIV.

J. VINC. GRAVINÆ

Jurisconsulti

D E

C O N T E M T U

M O R T I S.

A D

FRANCISCUM

PIGNATELLUM

ARCHIEPISCOPUM TARENTINUM.

Ravi cura, qua premebaris, liberatus es nuper superioribus literis, quibus tibi significavi valetudinem Francisci Carasæ fratris tui jam esse communibus votis & bonorum omnium studio, atque lætitia reparatam. Quæ cum literæ tibi jucundæ fuerint, erunt hæc profecto jucundiores, ex quibus non modo allevari jam corporis nuncium accipies, verum etiam cognosces in-

vi-

victam illius in morbo tolerando, & contemnenda morte constantiam. Quibus nunciis eo te arbitror oblectatum iri magis, quod cum summum bonum in pietate ponas, atque honestate, propinquos & necessarios virtutis, quam sanguinis affinitate malis habere conjunctos. Nec enim quicquam est apud te prius, quam vetustatem & nobilitatem generis incremento novae gloriae, ac illustrium imitatione facinorum amplificare, cum non tam opes & potentiam domus vestrae, quam continuos proavorum honores proprio splendore, ac laude tuearis. Summarum autem virtutum, quas per manus traditas a maioribus accepistis, non exigua pars in fratre tuo confedit, atque in ejus animo, velut arbor in feracius translata solum, nimium quantum effloruit ac pullulavit. Hanc ille virtutem cum tota vita, qua consiliis, qua rerum gestarum praestantia prae se tulerit, tum in mortis periculo cumplate reddidit, ita ut videretur omnem sapientiam totius vitae cursu fusam ac explicatam, ad extremum illud tempus contraxisse, atque ad ultimum contulisse discrimen. Cum enim dejectum esset morbo corpus, ipse tamen animo nunquam concidit, sed erectus usque ac sibi praesens,

fens, ubi munera pietatis intermitteret, ad veterum praecepta sapientum revolvebatur. Ac prae caeteris curis unum aiebat bene vivendi, ac bene moriendi studium sibi fuisse propositum. Quamobrem eum casum in beneficii loco ponebat: propterea quod afflictis jam sensibus, non modo interclusus esset aditus vitiis, verum etiam radix eorum elanguesceret: quodque fuerat ei maxime in optatis, ut culpa periculum longius arceret, id sibi dicebat a morbo praestari. Ad spectu namque mortis opinionem rerum humanarum esse depulsam, ac animum a mortalibus curis ad immortalium bonorum contemplationem abductum. Quae illi adeo haeserant, ut neque familiarium officiis, neque carissimorum liberum adspectu, ad res humanas revocaretur; sed fixis oculis intuebatur moestissimorum adolescentium lacrymas, in quibus tantisper mente defixus eos admonebat, ut si nullum virtutis exemplum patris vita suppeditasset, mortem saltem sibi ducerent imitandam. Nec enim exiguum a patre vitae praesidium habituros, si artem ab eo discerent bene moriendi, ex qua recte vivendi ratio deduceretur. Ac si scirent, hoc exemplum pluris facerent, quam

quam opulentam haereditatem. Quibus illè verbis uberiores ab adstantibus lacrymas exprimibat. Eoque nos torquebamur magis, quod tum potissimum intelligebamus quantum nobis mors virtutis fructum interci-peret. Adeo enim sapientiae nervos in praesenti contendit, ut omnis illius maturitas ad hujus pericali tempus erupisse videretur. Quamvis enim antea prudentia & firmitate praestitisset innumeris; hoc tamen tempore naturam vicit, ac ipsam prope superavit humanitatem.

Quam animi praestantiam non modo luctus & dolor necessariorum, sed fletus ac gemitus urbis con-sequebatur universae: quae cum peri-culum illius communi squallore nobilitasset; confirmatam deinde valetudinem est ingenti plausu pro-se-quuta, virtutemque hominis non modo privatis officiis, sed publica etiam honorificentia celebravit, ex-citatis ad illius laudem eruditissimorum virorum carminibus; quibus opti-mi viri periculum deplorabatur. Nec unquam Roma optimos cives tot lat-dibus ornavit, quot nunc peregrinum principem si modo peregrinus dicendus est, qui post antiqua instituta convul-sa speciem reddit Romanae virtutis.

Nec

Nec enim exutis Romanis moribus civitas retinetur: & civis Romanus est non quem septem colles ediderunt, ac educarunt; sed qui e veteribus Romanorum institutis expressus est atque formatus; quique in antiquitatis memoria diu versatus; e veterum cognitione atque imitatione factorum suscepit, ac refert mentem, animumque Romanum. Quo sane qui careat, quamvis in Capitolio natus, exul fuerit ille, non civis. Contra, quisquis constans est in retinenda libertate, quisquis in sacramentorum fide religiosus, in adeundis periculis impiger, fortis in patriis legibus institutisque tenendis, quisquis ad voluptates temperantiam, ad injurias magnanimitatem, ad sumtus magnificentiam, ad secundas adversasque res animi aequabilitatem adhibuerit; is extincta jam Roma illa veteri, quamvis e media Scythia fuerit exortus, a Romanis virtutibus Romana civitate donatur: praesertim si Romanos mores non factis solum, sed incorrupto usu Latini sermonis expresserit. Romanum enim nomen & urbis dignitas in eo conservatur, in quo lingua, morum index, & Romani mores intermortui reviviscunt. Porro cum nihil tam Romanum sit quam obire.

obire pro aliorum salute pericula, praestare fidem, contemnere mortem, antecellere animi magnitudine rebus humanis; jure hunc honorem urbs habuit fratri tuo, quem si respublica resurgeret, quovis pretio sibi civem adoptaret. Ego vero plurimis quidem illi, at hoc potissimum beneficio sum obstrictus; propterea quod sapientiae vires, quas prius ex praeceptis tantum philosophorum, & memoria rerum gestarum comprehensas habebam, nunc illius periculo reapse sum expertus. Nec enim antehac tantum in virtute ponebam, quantum in ea ponendum esse me illius constantia docuit. Ac nunc plane intelligo sapiens stulto quid intersit. Stultus enim dum ejus vitam aut spes usque protrahit suspendit, aut praesens scelerum conscientia conficit, aut retexit poenitentia suipius; vel ita vivit ut singulis momentis extinguatur, vel si unquam exoritur, miseriae tantummodo reparatur: fons enim vitae ratio est, quae alitur cognitione veritatis, atque exercitatione virtutum, quarum alteram eripiunt errorum tenebrae, alteram sordes vitiorum. Eoque majori mortis formidine stulti corripuntur, quod vivere desinunt antequam ad vitae limen adierint. Vi-

ven-

ventes enim toties vitam abruptunt,
 quoties a luce cognitionis, & portu
 tranquillitatis, cupiditatum aestu, tan-
 quam adversa tempestate revocantur.
 Jure igitur mortem, utpote vitae vix-
 dum exorsae terminum, & aeterno-
 rum suppliciorum initium, pertime-
 scunt. Quorum enim nulla pars cor-
 poris vacat a voluptate, quorumque
 omne tempus vitiis transmittitur; iis
 mors est me hercle gravissima: quo-
 niam omne id, cujus causa vitam
 instituerant, amittunt; & qui supe-
 rest animus angoribus reservatur. Qui
 possint igitur non esse miserrimi, cum
 videant potiozem sui partem, quae cor-
 pore continebatur, effluere: integra
 modo, minima sorte sui, mente, qua
 raro sunt usi, quaeque ita vivit, ut
 nihil habeat vivendi necessitate mise-
 rius? Sapientes vero maximam par-
 tem funeri supersunt: quia notionum
 eopia, & varietate scientiarum produ-
 centes intelligentiam, & amplifican-
 tes mentem, quae tota in intelligendo
 cognoscendoque versatur, eam sui
 portionem propagarunt, in qua mors
 & fortuna nihil prorsus habent jarisi
 corporis vero bona negligentes, & vim
 eorum extenuantes, tantum praedae
 morti ac fortunae subtraxerunt, quan-
 tum externarum rerum, & corrupta-
 rum

rum voluptatum sibi denegarunt . His enim quae sunt in mortis potestate , tantum abest ut sapiens teneatur , ut quicquid per haec ad animum pervenerit , sibi putent excutiendum . Sensus enim perversas & mutilas offerentes formas rerum , eripiunt ad spectum veritatis , quae nunquam emerferit , nisi revocaverimus ab iis mentem , & nosmetipsos collegerimus . Affectiones vero implicantes animum rebus externis , hominem fortunae permittunt , a qua vel perpetuae fluunt molestiae , vel confusae molestiis voluptates . Quod enim habet fortuna bonum , ejus est incerta possessio , & totum periculi metu corrumpitur : quoniam dum praesentibus fruimur , cogitatione futuri miseriam anticipamus . Nec unquam a perturbationibus liberamur , nisi quum distrahentes mentem a sensibus , & animum a rebus externis abducentes , supra mortalem conditionem attollimur , & naturae dissolutionem insitamur : ita ut nullum tempus sit in vita beatius , quam quod moriendo traducitur .

Quamobrem vita sapientis perpetua exercitatio mortis est , & mors aeternae institutio vitae , ac aditus ad immortalitatem . Quid enim habet rerum humanarum condicio quo sapien-

pientem irretiat ? Sensusne , quibus
 veritas labefactatur ? an voluptates,
 quas vel molestiae , vel fastidia con-
 sequuntur ? an amicos , quos vel di-
 vellit a nobis livor , vel eadem di-
 strahit utilitatis ratio , quae conjunxit ?
 an potentiorum gratiam , quae diutur-
 nis collecta laboribus & obsequiis , vel
 oblivione deletur , vel suspitione tol-
 litur saepe levissima , vel taedio re-
 tribuendi sensim exulceratur ? an
 honores , quos anxietas & sollicitudo
 circumfistit ? an opes , quas pericula
 comitantur ? an parentes , quorum
 aliqui non alio consilio suscipiunt li-
 beros , quam ut habeant quibus im-
 perent ? an ipsos denique liberos , qui-
 bus aliquando magis haeret odium
 imperii paterni , quam memoria be-
 nefactorum ? Quid igitur mors eri-
 puerit , nisi vel externa bona , quae
 sapiens sibi nunquam attribuit , vel
 aegritudines , quae aliquando etiam
 animis sapientum contagione corpo-
 ris adhaerescunt , quaeque soluto cor-
 poris nexu diluuntur ? Intelligentia
 vero & mens , quibus constat sapiens ,
 nunquam perimitur : sed ubi sese cor-
 pore velut nubibus explicaverit , tan-
 quam a diuturno exilio reducit ad
 divinitatem . Quicquid igitur huma-
 nitatis mors depascitur in sapiente ,
 mi-

minimum est, ac ab eo jam diu repudiatum: quae vero sunt in aere suo, nunquam tam bene sibi vindicat, quam quum externarum vestigia rerum oblitterantur. Tunc enim quamvis solutis languore sensibus, ratio tamen excubat, & dum mors bellicum canit, triumphat animus exultatque victoria. Quam sane triumphi speciem praebuit frater tuus; qui mortis adspectum ita ferebat, ut non discessurus e vita, sed aggerem inter humanitatem & divinitatem interjectum, videretur esse transmissurus. Quam ego virtutem minime silentio mihi praetereundam existimaui: quandoquidem, qua est ille humanitate, laudibus atque adhortationibus suis initia studiorum meorum aluit atque provexit: ita ut eorum fructum suo jure sibi vindicet. Idcirco quod habent eruditi summum pretium, id ei persolvendum putavi, ac singularem ejus constantiam tradendam literis: quod quidem officium imperitorum opinione minimum est, saniorum vero judicio maximum. Siquidem, nihil illustrius, nihil honorificentius, nihil mirabilius tribuere homo homini potest, quam id quod secundum Deum sola praestat eloquentia; nempe operum & nominis aeternitatem.

Fa-

Fama namque virtutis, & memoria benefactorum, quae summa laborum sunt & sapientiae praemia, diuturnitate interciderent, nisi exciperentur doctorum hominum literis, & munirentur eloquentia, praesertim Latina, qua praeclarorum hominum vita cum omnium populorum, ac temporum memoria contexitur. Tibi vero, vir clarissime, ac omnibus virtutibus ornatissime, summopere gaudendum censeo, quod fratrem recuperaveris, generi vestro parem, fortuna & ipsa morte majorem, ac, ut uno verbo laudes complectar universas, quam simillimum tui. Vale.

Pridie Kal. Augusti MDCXCIV.

J. VIN.

J. VINC. GRAVINÆ

Jurisconsulti

D E

L U C T U

M I N U E N D O

A. D

T R O J A N U M

M I R O B A L L U M .

U M primum mihi nunciata est mors filii tui, optimæ spei adolescentis, tam graviter sum perculsus, quam qui nihil haberet ejus vita jucundius, tum propter ipsius ingenium & doctrinam, morumque probitatem: tum ob utriusque vestrum in me studium; tum propter decus & utilitatem, quam vivens ille patriæ, atque amicis, doctisque omnibus erat allaturus. Accessit ad hanc tristitiam cogitatio doloris tui, cujus ille virtutes

tes ita referebat, ut dum viveret, tu quidem imagine tui gauderes; cives autem omnes, atque amici sperarent paternam sapientiam, ac probitatem, a filio etiam cum foenore redditum, iri: quippe cum omne quod a natura praeclarum optimumque susceperat, literarum studiis, &, quod summum est, tuis potissimum praeceptis atque exemplis excoleret. Cum igitur communis, prope dicam, calamitatis ipse non exiguam partem exhausserim; nihil habui quo levarem aegritudinem, quam hanc tecum iacturam per literas conqueri, atque hoc edere doloris & obsequii testimonium. Huic enim ingenti meae tristitiae plane, satisfactum putabo, si tu me ad officium lacrymarum admiseris. Nec enim ausim ope literarum a jucundissimi filii morte lugenda patrem amantissimum avocare, inque medio cursu dolorem exundantem cohibere, aut viro in omni doctrinae genere versato, rationes & praecepta subicere, quibus docti & sapientes aut demulceri suaviter, aut extingui prorsus posse doloris acerbitem arbitrantur. Quorum si prius coner, ineptus; si alterum, impudens haberi possem. Nec enim illud modo, vir amplissime, perspectum habes, quod commune est

est & pervagatum ; nihil scilicet in rebus humanis optimum idem esse ac diuturnum : sed quum anhelitum ex subito dolore recipies, & ab improvisa re aliquanto respiraveris, illud ut cum maxime cogitabis ; ita nimirum esse rebus singulis, ac earum universitati comparatum, ut cum nihil exoriri sponte sua possit, ita nec in ullo situm sit, naturae ac statum tueri suum, nisi quoad divino nutu constitutum fuerit & definitum . Nec te fugit ita cum rerum universitate singula consentire, cumque iucundis tristia commisceri, eoque nexu cuncta comprehendi, ut qui aliquod bonum assequitur, idem ansam simul arripiat continentis mali. Cui namque potestas rerum iucundarum potiundi facta fuerit, eidem credas jam inde ab initio edictam fuisse a divina providentia legem inhaerentis molestiae subeundae. Quare qui rebus tristibus torquetur, idem debuerat & a iucundis, quibus tristia continentur, abstinere ; sive potius vivendi leges, insitasque vitae conditiones, simul cum ipsa vita recusare . Quod cum hominis desipientis sit, & erga Deum injuriosi ; ita sapientis est ac pii subortum malum leniter ac patienter ferre : quandoquidem ab oblato suscepto-

ptoque bono divelli non poterat sine divinarum legum injuria, & totius quodammodo naturae perniciæ. Quapropter si filium suscepisti, ac idem immatura nobis ætate, & in ipso adolescentiæ flore fuit interceptus; jam hoc eventu compertum tibi sit, cum eum tolles non proprietatem illius, sed usuram ad vicesimum annum tibi fuisse condonatam: potestas enim eorū quæ divina providentia obvenerunt, nulli mortalium permittitur. Si hac igitur eum opinione sustulisses, tanquam ad vicesimum annum redditurus; quamvis hunc ademptum vitæ fructum etiam atque etiam doleres, esset tamen dolor ille remissior: tum quia te jam pridem ad hanc aegritudinem comparasses; tum quia non videretur alieno tempore, sed anno suo, atque ad legitimam diem a te repetitus. Quod igitur caligine rerum futurarum erat involutum, id eventus non peperit, sed natum aperuit & explicavit: ideoque Deo potius acceptum ferendum est, quod hujus boni usum ad hoc tempus tibi remiserit, quam indignandum, quod filius a tuis complexibus immature fuerit avulsus. Nihil enim a Deo præter legem, nihil præter tempus, nihil denique præpostere aut immature contingit.

Hu-

Humana tantum ignorantia, quae rerum eventus aliorum trahit, quam quo Deus intenderat, propriis affectionibus cuncta labefactat; ut vel intempestiva nobis appareant, vel immatura. Cum quis enim spatium a Deo definitum natura duce compleverit, nec immaturus esse, nec tardus potest. Siquidem nec equum tarditatis, nec aquilam nimiae celeritatis accuses, quod haec quam ille celerius lineam transilierit. Quamvis autem ille tuo, & omnium nostrum, patriaeque desiderio exiguum vitae curriculum confecerit; tamen si scientias spectes, & doctrinas, quas tam brevi percurrit, satis diu fortasse praeter caeteris vixisse judicabis: siquidem non aliud est vita, quam cognitio: quoque celerius & latius quis in rerum cognitionem animo se conjecerit, eo majus vitae spatium occupabit. Nam quot in mente notiones excitantur, tot vitae gradus identidem adjiciuntur: & tum ad superiores, tum etiam ad futuras aetates vitam propagat quisquis acri vicens intelligentia, rerum gestarum memoriam cum futurarum ratione, animo provisa meditando conjungit, ac aevum omne quodammodo sibi sub aspectum ponit. Stultos sane, si Nestoreos annos vivendo

* 146 J. V. GRAVINAE
vicerint, extinctos usque judicave-
rim. Naufragium enim eorum est,
non vita, quorum animi rerum igno-
ratione, mentisque perturbationibus
exagitantur: ita ut praestet punctum
temporis vivere sapienter, quam diu
stulte. Annos igitur mors filio tuo
contraxit, non vitam, quam ille
dum inter mortales versaretur, exa-
cuenda intelligentia ultra humanam
produxit aetatem; & abiens, pieta-
tis suae meritis in immortalium bo-
norum possessionem a Deo confirman-
dam impetravit. Vale, vir clarissi-
me, quodque aliis praestat dies, id tu
a sapientia tua in leniendo dolore
consequaris. Romae XIV. Kalen. Fe-
bruarias MDCXCIV.

F I N I S.

DELLE